

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Veronika Špalková

Ruská anexe Krymu z pohledu teorie rovnováhy hrozeb

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Hynek Melichar

OLOMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 25. 4. 2016

Podpis:

Děkuji Mgr. Hynku Melicharovi za odborné vedení bakalářské práce, poskytnuté konzultace a za množství cenných rad a připomínek k obsahové i formální stránce textu.

Obsah

Úvod.....	5
1. Důležité mezníky v dějinách Krymu	10
2. Realistická tradice.....	13
2.1. Waltův koncept rovnováhy hrozeb	16
3. Stanovení proměnných a hypotéz.....	19
4. Testování – první část	22
4.1. Geografická blízkost	22
4.2. Ofenzivní schopnosti	26
4.3. Agresivita potenciálního nepřítele	32
4.3.1. Skutečná zahraniční politika NATO.....	32
4.3.2. Vnímaná agresivita nepřítele	39
4.4. Agregovaná moc.....	43
4.5. Zhodnocení proměnných.....	51
5. Testování – druhá část.....	52
5.1. Kausalita vztahu mezi (ne)rovnováhou hrozeb a anexí Krymu	55
Závěr	62
Literatura	66
Abstrakt	78
Abstract	79

Úvod

Vztah mezi Ruskou federací (RF) a Severoatlantickou aliancí (NATO) je obtížně budován již více než dvacet let. Nesnadnost vytvoření pevnějších vazeb či spolupráce je dána především tím, že NATO je obranná aliance vytvořená po druhé světové válce na ochranu právě před Svazem sovětských socialistických republik (SSSR) a jeho satelity. S rozpadem SSSR a s rozpuštěním vojsk Varšavské smlouvy zmizel i hlavní důvod pro další existenci NATO, obranná aliance ovšem zůstala zachována. NATO zareagovala na změny, které se odehrály v SSSR a jeho bývalých satelitech a stala se platformou pro navazování diplomatických styků mezi Západem a Východem. Následně přijatá Londýnská deklarace z r. 1990 obsahovala mnoho návrhů na rozvíjení spolupráce a po přijetí tzv. Pařížské charty za novou Evropu, jejíž hlavní částí byla společná deklarace a závazek o neútočení, již bylo jasné, že obranná aliance našla svůj další *raison d'être*. Jedním z hlavních cílů se stalo navázání kontaktu s Ruskem; bylo nutno začít s Ruskem vyjednávat o možné spolupráci, neboť konsolidace vztahů mezi oběma politickými hráči se stala významným kritériem pro udržení bezpečné Evropy. Již na počátku 90. let se Rusko připojilo k programu Partnerství pro mír, následně se podílelo na vojenských operacích na Balkáně pod vedením NATO a v roce 2002 byl tento vztah institucionalizován ustavením Rady NATO–Rusko pro projednávání sdílených zájmů.¹ I přesto, že došlo k výraznému pokroku, v mnohém se společný postoj nalézt nepodařilo, což zabránilo vytvoření stabilního partnerství. Rozdílný pohled na některé bezpečnostní a strategické otázky se do té doby nejvýrazněji projevil v srpnu 2008 rusko-gruzínským konfliktem, který ve spolupráci NATO-Rusko vyvolal krizi natolik zásadní, že byla dočasně pozastavena činnost Rady NATO-Rusko. Žádné vážnější sankce ovšem na Rusko uvaleny nebyly a vztahy se podařilo poměrně rychle obnovit. Situace se ovšem zásadně změnila v roce 2014 v souvislosti s Ukrajinskou krizí.

V listopadu 2013 se tehdejší ukrajinská vláda rozhodla pozastavit proces přibližování se s Evropskou unií (EU) tím, že odmítla na summitu východního partnerství ve Vilniusu podepsat Asociační dohodu. Tím byla odstartována série

¹ Na vytvoření Rady NATO-Rusko se dohodly hlavy všech členských států a vlád NATO a Ruské federace, což bylo ztvrzeno vydáním deklarace s názvem *Vztahy NATO-Rusko: Nová Kvalita (NATO-Russia Relations: A New Quality)* 28. května 2002. Mimo jiné obsahovala deklarace definování oblastní tzv. sdílených zájmů.

demonstrací v ukrajinském hlavním městě Kyjevu, která později vzešla ve známost jako „Euromajdan“. Výsledkem „Euromajdanu“ bylo sesazení vlády Viktora Janukovyče a narušení dosavadní proruské orientace Ukrajiny. Vyvrcholením trvající krize byla anexe Krymského poloostrova RF. Prezident Ruska Vladimir Putin 18. března 2014 definitivně stvrdil svým podpisem připojení Krymu k RF, přičemž se odvolával na ochranu výrazné ruské menšiny žijící na Krymu proti nové kyjevské vládě. NATO okamžitě odsoudilo narušení státní suverenity Ukrajiny a v listopadu 2014 pozastavilo činnost Rady NATO-Rusko.

Tématem této práce je právě anexe Krymu. Cílem práce je aplikování teorie rovnováhy hrozeb Stephana Walta na případ anexe Krymského poloostrova. Je nutné podrobně rozpracovat aplikovanou teorii, vyvodit z ní hypotézy a proměnné a následně operacionalizovat, proto jsem se rozhodla věnovat ve struktuře své práce jednu kapitolu právě stanovení hypotéz a proměnných a v úvodu práce je nebudu více rozpracovávat.

Struktura práce má pět částí: první část je věnována krátké historii Krymu. Považuji za důležité uvedení do historického kontextu, proto je obsahem první kapitoly popis nejdůležitějších historických mezníků ve vztahu Krymského poloostrova a Ruska. Protože teorie rovnováhy hrozeb vychází z realistického paradigmatu mezinárodních vztahů, druhá část respektive kapitola se zaměřuje na obecnou realistickou tradici, přičemž obsahuje podkapitolu, která podrobně rozpracovává teorii rovnováhy hrozeb Stephana Walta. Popis této teorie je pro práci nezbytný, neboť autorka z ní v dalších částech odvozuje zkoumané proměnné (*agregovaná moc, geografická blízkost, ofenzivní síla a agresivita potenciálních nepřátel*). Třetí část respektive kapitola je věnována stanovení hypotéz a proměnných, jak už autorka předeslala výše. Čtvrtá a pátá část se věnuje samotnému testování, jež je rozděleno na dvě fáze. První fáze testování se týká toho, jakým způsobem zkoumané proměnné, odvozené z teorie rovnováhy hrozeb, ovlivňují RF (bližší vysvětlení viz kapitola Stanovení hypotéz a proměnných). Druhá fáze testování se pak zaměřuje na kauzalitu vztahu mezi (ne)rovnováhou hrozeb a anexí Krymu; potvrdí-li se vytvoření hrozby pro Rusko ze strany NATO, bude nutné dokázat, že tato hrozba ovlivnila RF v otázce anexe Krymského poloostrova.

V teoretické části práce budu čerpat především z monografií, které ovlivnily realistické paradigma mezinárodních vztahů. Ve druhé kapitole budu zachycovat vývoj realistického pojetí mezinárodních vztahů, proto se v použité literatuře objeví i díla

klasických předchůdců realismu jako jsou Thúkydidovy *Dějiny Peloponéské války*, *Vladař* od Nicolly Machiavelliho či *Leviathan* od Thomase Hobbese. Pro vývoj realismu bylo zlomové dílo *Dvacetiletá krize 1919-1939* od Edwarda H. Carra, jehož přínos bude také zmíněn ve druhé kapitole. Do výčtu nejdůležitějších teoretiků realismu je nutné zahrnout také Hanse Morgenthaua. Jeho kniha *Politika mezi národy* obsahuje 6 principů politického realismu, jimiž se později inspiroval i Stephan Walt při svém zpracování teorie rovnováhy hrozeb, proto je nezbytné toto dílo do mé práce zahrnout. Podrobněji v teoretické kapitole budu rozpracovávat dílo Kennetha Waltze s názvem *Teorie mezinárodní politiky*, neboť se stalo základem pro neorealismus. Dílo K. Waltze je pro tuto práci nesmírně důležité, protože z něj přímo vychází S. Walt. Teoretická kapitola má jednu podkapitolu, která se celá bude věnovat teorii rovnováhy hrozeb, kterou je třeba podrobně popsat a vysvětlit vzhledem k tomu, že z ní odvozují proměnné pro testování v praktické části práce. Významným zdrojem informací mi proto přirozeně bude článek *Alliance Formation and the Balance of World Power*, v němž S. Walt rozpracovává teorii rovnováhy hrozeb.

V testovací části budou informační zdroje ve většině případů jiného charakteru než v části teoretické. Ve snaze co nejlépe analyzovat a otestovat proměnné mi cenným zdrojem informací budou oficiální stránky NATO. V některých částech mé práce bude nezbytné zabývat se například organizační strukturou Aliance či jejími vztahy s mezinárodními organizacemi. Takové informace jsou v českém jazyce de facto nedostupné. Jediná stránka, která se snaží poskytnout podobné informace v českém jazyce je server *natoaktual.cz*. Nechci v žádném případě bagatelizovat přínos této webové stránky a jejích autorů, nicméně informace, které poskytuje, jsou ve většině případů zjednodušeně podaná a neúplná fakta, odkázána právě na oficiální stránku *nato.int*.

Pro celou mou práci je absolutně nezbytné použití primárních pramenů. V případě NATO budu čerpat ze *Strategických koncepcí NATO* a z oficiálních *Deklarací ze summitů*. Dohledat oficiální dokumenty NATO přeložené do českého jazyka je na internetu takřka nemožné, a ani *Deklarace z Pražského summitu* z roku 2002 se mi nepodařilo najít v češtině. Uznávám, že chyba může být na mé straně a i přes jejich existenci se mi je nepodařilo dohledat. V případě Ruska budu taktéž čerpat z oficiálních dokumentů, které vydává ruská vláda, jako jsou *Koncepce zahraniční*

politiky RF či *Vojenské doktríny RF*. Bez těchto dokumentů by bylo víc než obtížné zpracovat podobné téma. Příjemným zjištěním mi byla skutečnost, že všechny tyto dokumenty bylo možné nalézt také v angličtině. Uznávám, že přínosem pro tuto práci, by bylo použití ukrajinských a ruských zdrojů, nicméně i přesto anglické zdroje shledávám dostačujícími. Abych byla schopná vystihnout postoje, které Rusko zaujímalo v klíčových momentech, budu čerpat také z rozhovorů, poskytnutých předními ruskými politiky; podotýkám, že vyhledávání jejich záznamů je takřka bezproblémové.

Téma anexe Krymu Ruskem je stále velmi aktuální a na akademické půdě zatím ne příliš zpracované. Monografií na toto téma příliš vydáno nebylo. Informace, které lze jednoduše dohledat, jsou velmi často omezené na pouhý výčet nejdůležitějších dat, spojených s událostmi na ukrajinském náměstí Nezávislosti. Obvykle se jedná o novinové články, určené širšímu okruhu čtenářů. Odbornější články a komentáře na toto téma se mi však poměrně bez problémů podařilo najít na internetových verzích světových časopisů a periodik jako *The New York Times*, *Foreign Affairs*, *James Town Foundation* nebo *BBC*.

Celkově lze říci, že dostupnost informací, nezbytných pro mou práci, není vyloženě špatná, ale rozhodně není bezproblémová. Pokud jde o teoretickou část, většina monografií, které využiji, je volně přístupná. Informace o NATO jsem čerpala převážně z internetových zdrojů v anglickém jazyce a z primárních zdrojů, které vydává přímo Aliance a zveřejňuje je na svých internetových stránkách. V českém prostředí se mi podařilo narazit na velmi zdařilou publikaci Zdeňka Kříže *Adaptace Severoatlantické aliance na nové bezpečnostní prostředí*, jež mi pomohla pochopit změny, které se po rozpadu SSSR udály na půdě NATO. Také kniha s názvem *USA a Ruská federace – komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury* od panů Jan Eichler a Lukáš Tichý mi byla cenným zdrojem inspirace a informací. I přesto se však nezdráhám říci, že česká akademická obec o téma bezpečnosti se zaměřením na naše členství v NATO příliš velký zájem nejeví. Při svém výzkumu jsem nenarazila na žádnou odbornou práci, která by se na téma anexe Krymu dívala z pohledu neorealismu, a to ani na mezinárodních databázích. Uznávám však, že jsem se několikrát setkala se situací, kdy mi byl přístup do databáze odborných článků a prací zamítnut, proto si netroufám tvrdit, že podobná práce skutečně neexistuje. Na konec bych chtěla zmínit

článek *Why the Ukraine Crisis is the West's Fault*, jenž vyšel v roce 2014 v internetové verzi časopisu *Foreign Affairs*, a jehož autorem je John J. Mearsheimer. Stručně avšak výstižně je zde popsán vztah mezi NATO a Ruskem od rozpadu SSSR až po krizi na Ukrajině a do jisté míry i po ní.

1. Důležité mezníky v dějinách Krymu

Založení státu s názvem Kyjevská Rus na území dnešní Ukrajiny se datuje již do 9. století. V Nestorově kronice je psáno, že v roce 882 se kníže Oleg usadil v Kyjevě a prohlásil, že „*toto bude matka ruských měst*“ (Téra 2014: 58). Konstrukce více než tisíciletých národních dějin ovšem není ani zdaleka kontinuální, neboť ke stejné tradici se kromě Rusů hlásí také Ukrajinci a Bělorusové. Odhlédneme-li však od dějin národních a podíváme-li se čistě na dějiny státnosti Ukrajiny, zjistíme, že historická stopa je naopak velmi krátká; s výjimkou několika měsíců po první světové válce existuje země jako samostatný stát až od rozpadu SSSR v roce 1991.

Ukrajina je obecně považována za strategicky významné území, které dnes geograficky odděluje Evropskou unii a Ruskou federaci. V minulosti to byl právě tento region, který se nacházel na rozhraní Ruské, Habsburské a Osmanské říše. Černomořské pobřeží je považováno za historickou křižovatku kultur, především pak Krymský poloostrov byl významným bodem pro vývoj celého regionu (Sasse 2007: 4). V následujícím textu budou stručně popsány dějiny Krymského poloostrova.

Ve 12. století osídlili Krymský poloostrov křesťanští Tataři. Před tím, než vzniknul historicky první státní útvar krymských Tatarů, Krymský chanát, patřil Krym do územního a politického uskupení Zlatá Horda, které zahrnovalo velkou část dnešního Ruska, Ukrajiny a na jihu právě Krymský poloostrov. V roce 1443 se jednomu z krymských Tatarů, Hacı Giraymu, podařilo Krym od Zlaté Hordy odtrhnout a založit Krymský chanát. Dynastie Giranyů pak v chanátu s několika málo výjimkami vládla téměř až do konce 18. století. V roce 1475 se pak Krymský Chanát stal oficiálním vazalem Osmanské říše, která mu pomáhala bránit se proti stále existující Zlaté Hordě (Williams 2013: 2).

V roce 1768 propuklo rusko-turecké napětí v otevřený válečný konflikt, který byl ukončen v roce 1774 podpisem mírové smlouvy v Kjučük-Kainardži. Důsledkem turecké prohry byla skutečnost, že muselo postoupit Rusku oblast Azova, Kerče, Jenikale a Kinburnu, čímž Rusové získali přístup k Černému moři. Navíc byla proklamována „samostatnost“ krymských Tatarů, kteří byli do té doby na Portě² závislí (Švankmajer 1995: 197). Po smrti Marie-Terezie byl v roce 1781 uzavřen tajný rusko-

² Název pro Ústřední vládu Osmanské říše

rakouský pakt o Turecku, což umožnilo Rusku připojit roku 1783 „nezávislý Krym“, aniž by se muselo vojensky střetnout s Portou. Následně byla tato první ruská anexe Krymu ztvrzena další porážkou Turecka, jež bylo v roce 1791 definitivně nuceno uzнат připojení Krymského Chanátu k Rusku (Švankmajer 1995: 207). Od této chvíle až do roku 1917 existoval Krym jako součást Ruska.

Z hlediska statusu zaznamenal Krym ve 20. století dva klíčové momenty: prvním byl rok 1917, kdy se rozpadlo Ruské impérium a druhým pak byl rok 1991, kdy došlo ke kolapsu SSSR. V obou případech se bezprostředně po té objevila otázka, komu Krym připadne? De facto existovaly tři varianty: buď se Krym stane zcela nezávislým územím, nebo bude tvořit autonomní součást Ukrajiny, anebo bude znovu přičleněn k Rusku. V roce 1917 tyto spory kopírovaly národnostní a etnické složení populace žijící na Krymském poloostrově; krymští Tataři chtěli samostatnost, Ukrajínští nacionalisté požadovali začlenění poloostrova do Ukrajiny a Rusové si chtěli zachovat kontrolu nad co největším územím bývalého impéria. V tomto případě pak sehrála roli ještě skupina Bělogvardějců³, jež chtěli Krym bránit před bolševismem. Právě kvůli těmto sporům se pak na Krymu mezi lety 1917-1920 vystřídalo hned několik různých režimů (Sasse 2007: 84). V listopadu roku 1920 byla poslední vláda Bělogvardějců sesazena a Rudou armádou vyhnána z poloostrova. Sovětský režim pak politicky i institucionálně integroval Krym do svých struktur (Sasse 2007: 90).

Podle sovětské Ústavy z roku 1977 existovalo v rámci SSSR 15 svazových republik, 20 autonomních republik, 8 autonomních regionů a 10 autonomních okresů⁴. Faktem ovšem je, že oficiální statusy jednotlivých území se poměrně často a bez jakékoli logiky či pragmatismu měnily podle toho, jak to sovětské elitě zrovna vyhovovalo. To se samozřejmě týkalo také Krymu; nejprve byl autonomní republikou, v roce 1945 získal status oblast a v roce 1954 se pak stal součástí Ukrajiny. „19. února 1954 Prezídium Nejvyššího sovětu SSSR, motivováno komplementaritou ekonomik, teritoriální blízkostí a těsnými hospodářskými a kulturními svazky mezi Ukrajinou a Krymem, schválilo výnos „O předání Krymské oblasti z rámce RSFSR do rámce USSR“.“ (Bojko, Gonč 1997: 185) Dle slov historika z Ústavu pro studium totalitních

³ Označení pro příslušníky různých skupin bojujících proti Rudé armádě a bolševické vládě (Sasse 2007: 84).

⁴ Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics – III. The National-State Structure of the USSR – Chapter 8: The USSR – A Federal State

režimů Davida Svobody Nikita Chruščov ani žádný z dalších elitních sovětských politiků, jež se na rozhodnutí připojit Krym k Ukrajině podíleli, nepočítali s tím, že by se SSSR měl někdy rozpadnout (ČT24).

Otázka Krymu se následně stala zdrojem mnoha sporů mezi SSSR a následně Ruskem a nezávislou Ukrajinou. V lednu 1991 se na Krymu konalo referendum o obnovení Krymské autonomní sovětské republiky. Tendence odtrhnout se od Ukrajiny pak přišly po tom, co byla v srpnu vyhlášena nezávislost Ukrajiny (významnou roli sehrálo dominující ruské etnikum žijící na Krymském poloostrově, neboť odtržení Ukrajiny od SSSR znamenalo i odtržení Krymu od SSSR) (Sasse 2007: 129). 5. května 1992 odhlasoval krymský parlament čistou většinou Zákon o státní nezávislosti Krymské republiky, Ukrajinská vláda jej však označila za neústavní a neuznala jej (Sasse 2007: 147). Krym byl pod nátlakem nucen vzít svou deklaraci nezávislosti zpět a situace byla vyřešena v září 1992, kdy Krymský Nejvyšší sovět schválil Ukrajinskou Ústavu z května, jejíž první článek mluvil o Republice Krym, jakožto „státu“ uvnitř Ukrajiny. Od této chvíle měl Krym v rámci svého fungování uvnitř Ukrajiny velmi rozsáhlé autonomní pravomoci v hospodářství, zahraničním obchodě a sociální politice (Sasse 2007: 147-148).

2. Realistická tradice

Prvním dílem, které je skutečně relevantní pro teorie mezinárodních vztahů jsou *Dějiny peloponéské války* od Thúkydida. V současnosti bývá jeho pohled na mezinárodní vztahy přiřazován k realistické tradici a jeho popis Peloponéské války bývá často používán jako důkaz principiálně neměnné mocenské povahy mezinárodní politiky (Pšeja et al. 2005: 12).⁵ Spolu s Thúkydidem je za dalšího velmi významného předchůdce realistické teorie mezinárodních vztahů považován Niccolo Machiavelli, který na Thúkydida nezáměrně navázal dílem *Vladař*. Právě odtud je odvozován důraz na roli zájmů a moci v mezinárodní politice.⁶ Zosobněním realistického myšlení je pak Thomas Hobbes, který – ač se jeho primární pracovní zaměření netýkalo mezinárodních vztahů – zásadně ovlivnil to, jak jsou mezinárodní vztahy vnímány. Jde především o jeho pojetí přirozeného stavu, což je situace, kdy nad člověkem nepůsobí žádná vláda a není nad ním uplatňována žádná politická moc. Vycházel z toho při psaní díla *Leviathan*, který představuje stát tvořící zákony; přestože moc státu omezí jedincovu svobodu, poskytne mu na oplátku spravedlnost a bezpečí. Z hlediska mezinárodních vztahů je pak důležitá analogie přirozeného stavu a mezinárodního prostředí, které žádného takového *Leviathana* nemá, proto v mezinárodních vztazích nemůžeme mluvit o spravedlnosti a právu, a proto je také každý stát odkázán sám na sebe (Drulák 2003: 40-41).

Dílo *Dvacetiletá krize 1919-1939 (The Twenty Years' Crisis 1919-1939)*, jehož autorem je Edward Hallett Carr, se stalo prvním manifestem realismu a zahájilo první velkou debatu v teorii mezinárodních vztahů mezi idealismem a realismem. E. H. Carr totiž zavádí pojem *realismus* a definuje jej v protikladu k idealismu (Drulák 2003: 55).

⁵ Nejčastěji je v tomto kontextu citován rozhovor mezi Athéňany a Mélskými, kdy Athéňané ke konfliktu přistupují pragmaticky a opírají se o moc a zájmy, zatímco Mélské k témuž přistupují idealisticky a opírají se o etiku a morálku (Thúkydides 1977: 348-356). Jednotlivé přístupy de facto reflektují jeden z největších sporů v mezinárodních vztazích obecně – spor mezi realisty a idealisty (utopisty). „Athéňané: ... Žádáme, abyste vykonali to, co je podle správného názoru vašeho i našeho možné, protože jsme si jisti, že víte, že podle lidských úvah je právo uznáváno jen tenkrát, když jsou obě strany rovnocenné, kdežto kdo je mocný, dělá si, co může, a slabí ustoupí.“ (Thúkydides 1977: 349)

⁶ Centrem Machiavelliho zájmu je moc, její získání a její udržení, což považuje za hlavní úlohu vladaře, který jen tak může zajistit bezpečnost státu (vnitřní i vnější) – základním smyslem politiky je tedy zajištění bezpečnosti státu (Drulák 2003: 28). „Pokud jsou města nebo země zvyklé žít pod vládou jediného knížete a jeho rod vymře a obyvatelé zvyklí poslouchat se neumějí dohodnout na novém, svobodně však žít také nesvedou, pak nastává ta pravá chvíle pro dobyvatele: snadno je získá a ovládá.“ (Machiavelli 1997: 25-26)

Zatímco idealisté věří, že je možné změnit realitu aktem vůle, realisté tvrdí, že realitu můžeme poznat, nikoli ji ovšem radikálně změnit. Zatímco idealistická teorie vytváří nový svět, realistická pouze odráží to, co je již zavedeno. Idealisté staví spíše na absolutních předem daných principech, naproti tomu realisté staví na empirii, zkušenosti, precedentu a intuici. Idealismus věří v univerzální etická pravidla nadřazená politice, zatímco realismus existenci podobných univerzálních etických pravidel odmítá (Carr 1964: 12-19). E. H. Carr pak naprosto nesouhlasí s představou, že by státy měly nějaké společné trvalé zájmy. ... *válka se zdá být hlavní agendou, kterou státy produkují... naše civilizace je držena pohromadě spíše díky strachu než díky dobré vůli.*“ (Carr 1964: 96) E. H. Carr však ve svém díle nenabízí žádnou komplexní teorii, pouze prostor realistickému teoretizování otevírá. První pragmatický text vyšel v roce 1948 pod názvem *Politika mezi národy (Politics Among Nations)* a jeho autorem je Hans Morgenthau. H. Morgenthau vytvořil moderní realistickou alternativu liberálních a idealistických pohledů na mezinárodní vztahy a vymyslel 6 principů politického realismu⁷ (Drulák 2006: 57-58).

Koncem 70. let K. Waltz napsal dílo *Teorie mezinárodní politiky (Theory of International Politics)* a stal se tak zakladatelem neorealismu, který následně pokračoval v realistické tradici.⁸ K. Waltz překročil limity tradičního realismu; přistupoval ke zkoumání mezinárodního prostředí vědeckěji než jeho předchůdci, oprostil se od zavedené metody zkoumání „částí“, aby byl pochopen „celek“ a zaměřil se na zkoumání „celku“, aby byly pochopeny „části“. Analogicky to znamená, že se jako první pokusil vysvětlit chování států coby „částí“ na základě zkoumání mezinárodního prostředí coby „celku“ (Knutsen 2005: 302-303). Následně pak určil tři charakteristiky systému mezinárodních vztahů.

Za prvé jde o způsob uspořádání celého systému, který je podle Waltze anarchický. Anarchické uspořádání se vyznačuje absencí jakékoli autority a ať už se jedná o anarchii uvnitř státu nebo v mezinárodním prostředí, vždy je spojena

⁷ 1) Politika je ovládána objektivními zákony, jež jsou zakořeněny v lidské povaze. 2) Státy racionálně vymezují své mocenské zájmy. 3) Mocenský nebo národní zájem je objektivní a univerzálně platný – konkrétní formulace závisí na okolnostech. 4) Absolutní zájem každého státu je přežití – chceme-li aplikovat na chování států univerzální morální principy, musíme vždy přihlídnout i k příslušným okolnostem. 5) Zahraničněpolitické cíle státu nelze ztotožnit s morálními zákony – vždy jde především o mocenský zájem státu. 6) Politika má vlastní pravidla, neboť se jedná o autonomní oblast reality (Morgenthau 1948: 5-14).

⁸ Dílo K. Waltze je z hlediska tématu této práce nesmírně důležité, neboť na něj přímo navázal Stephan Walt a Waltzovo neorealistické pojetí mezinárodní politiky rozpracoval v teorii rovnováhy hrozeb.

s výskytem násilí. Lze rozpoznat podobnost s Hobbesovým pojetím přirozeného válečného stavu mezi lidmi, když K. Waltz tvrdí, že „...*mezi státy, stav, který je přirozený, je stav války.*“ (Waltz 1979: 102) Za druhé jde o proces specializace, který v anarchickém prostředí není možný; v anarchii neprobíhá distribuce úkolů, nefunguje zde kooperace a jednotky na sobě nejsou závislé tak, jako v hierarchickém uspořádání. Vzhledem k prvnímu bodu, kde K. Waltz již určil mezinárodní prostředí jako anarchické, můžeme říci, že dnes si státy proces specializace nemohou dovolit a musí se spoléhat samy na sebe, z toho následně vyplývá, že funkčně jsou si státy dnes velmi podobné a jejich snahou je, aby to tak i zůstalo (naproti tomu v hierarchii se jednotky snaží stále více zlepšovat v konkrétní oblasti, své specializaci). A za třetí jde o určení mezinárodní struktury, jež je dle K. Waltze určována fenoménem „distribuce moci“. V anarchii se státy bojí o své přežití, tento strach přirozeně podmiňuje jejich chování, proto státy využívají velkou část svých zdrojů na to, aby zlepšily své prostředky na obranu před ostatními. Jinými slovy, snaží se získat, co nejvíc moci, protože právě moc je prostředek, jak přežít⁹ (Waltz 1979: 102-116).

Snažíme-li se analyzovat množství moci, kterým daný stát disponuje, musíme se zaměřit na jeho mezinárodní postavení. Nejde jenom o absolutní hodnotu jednotlivých složek moci, jde především o porovnání absolutní hodnoty jednotlivých složek moci s ostatními, s nimiž stát sdílí mezinárodní prostor. Rozložení moci je totiž klíčovou proměnnou mezinárodní politiky. Neorealistická koncepce K. Waltze pracuje s teorií mocenské rovnováhy, která tvrdí, že pokud dojde k jakémukoli vychýlení mocenské rovnováhy, jednání ostatních států povede zpět k rovnováze. K. Waltz dokonce předpokládá, že to státy nedělají vědomě a dochází k jakési „samoregulaci“ (podobně jako fungování trhu tak, jak jej popisují liberální ekonomové)¹⁰ (Waltz 1979: 102-127). Proces vyvažování se stal neorealistickým fenoménem. K. Waltz na tomto místě připomíná tzv. bezpečnostní dilema (*security dilemma*), které vystihuje situaci státu v anarchickém prostředí; stát nemůže vědět, co od ostatních čekat, proto zbrojí na

⁹ Ve smyslu definice moci podle Roberta Dahla obsažené v jedné z jeho prvních významných prací *Koncept moci (The Concept of Power)*: „*A má nad B moc do takové míry, že je A schopno přinutit dělat B něco, co by B z vlastní vůle neudělalo.*“ (Dahl 1957: 202-203)

¹⁰ Oligopolní trhy limitují spolupráci firem podobně, jako mezinárodně-politické struktury ovlivňují spolupráci mezi státy; pravidla stanovují vlády, ale zda firmy přežijí a budou prosperovat, již záleží na nich samotných. Firmy se nemusí snažit chránit se fyzicky před ostatními firmami, ale potřebují zvyšovat svůj profit. Aby tak mohly činit, musí ale nejprve v konkurenčním tržním prostředí přežít. Zjednodušeně je tedy přežití firmy jejím primárním cílem, stejně jako je to cílem každého státu (Waltz 1979: 105-106).

obranu, v ostatních státech to ovšem může vyvolat dojem, že zbrojí kvůli tomu, že se je chystá napadnout, proto zbrojí také a v konečném důsledku se nikdo z nich necítí bezpečněji (Drulák 2003: 62).

Ze tří charakteristik systému mezinárodních vztahů, které definuje K. Waltz, pouze fenomén „distribuce moci“ je proměnlivý. Anarchické uspořádání mezinárodního prostředí je neměnné, proto i funkční podobnost státu zůstává stejná, jediná oblast, kde dochází ke změnám, je rozložení moci (Drulák 2003: 63). K. Waltz rozlišuje mezi multipolaritou (několik velmocí), bipolaritou (dvě velmoci) a unipolaritou (jedna velmoc). Nepředpokládá ovšem existenci tak silného státu, že by zavládla unipolarita, rozepisuje se více o multipolaritě (která byla v období do druhé světové války) a bipolaritě (která nastala po konci druhé světové války). Zároveň pak K. Waltz tvrdí, že bipolární uspořádání je stabilnější než multipolární, neboť je přehlednější a nabízí možnost rychlejší dohody (Waltz 1979: 102-127).

2.1. Waltův koncept rovnováhy hrozeb

Stephan Walt v 80. letech navázal na neorealistickou teorii K. Waltze a snažil se vypořádat se s Waltzovou otázkou vyvažování. Stejně jako K. Waltz i S. Walt vychází z předpokladu, že systém mezinárodního prostředí je anarchický a že primárním cílem států je přežití. Shodnou se také na tvrzení, že rozložení moci je klíčovou proměnnou mezinárodní politiky, s čímž přímo souvisí právě vyvažování.

S. Walt ve svém díle *Alliance Formation and the Balance of World Power* tvrdí, že typickou odpovědí států, které se cítí být ohroženy, je tzv. alianční chování, což v praxi znamená, že státy utvářejí aliance, aby tak zabránily dominanci silnějších států, které tím, že jsou silnější, představují hrozbu. Uvádí zde dva druhy aliančního chování: prvním je tzv. vyvažování. Aby státy zabránily hegemonii jednoho státu, který je výrazně silnější ještě před tím, než bude silný příliš, utvářejí aliance namířené proti potenciálnímu hegemonovi a tím mezinárodní prostředí vyvažují. Druhým typem aliančního chování je tzv. bandwagoning¹¹. Čím je stát silnější a čím více je jeho síla pro ostatní viditelnější, tím více s ním ostatní státy chtějí uzavírat aliance. S. Walt píše, že bandwagoning může být zároveň brán jako forma appeasementu, protože připojením

¹¹ Český ekvivalent slova bandwagoning neexistuje; jedná se o případ, kdy se stát cíleně spojí s tím nejsilnějším státem, který zároveň představuje i největší hrozbu.

se k tomu nejsilnějšímu eliminuje slabší stát hrozbu, že bude sám napaden a zajistí tak, že případná agrese bude namířena na někoho jiného. Upozorňuje ovšem na to, že pokud se tak stane, slabší stát ztrácí vliv, neboť on je ten, kdo potřebuje ochránit. Z uvedeného pak vyplývá, že demonstrace velké síly se ve světě vyvažování nemusí vyplatit, provokuje to totiž ostatní státy k tomu, aby utvářely aliance mezi sebou proti potenciálnímu hegemonovi. Na druhou stranu svět bandwagoningu je daleko soutěživější, a státy jsou za demonstraci své síly de facto odměněny tím, že se k nim ostatní chtějí připojit (Walt 1985: 4-8).

Vyvažování a bandwagoning jsou vnímány jako odpovědi na hrozbu. V tomto ohledu se teorie S. Walta rozchází s teorií K. Waltze a koncept rovnováhy moci je nahrazen konceptem rovnováhy hrozeb. K. Waltz totiž předpokládá, že posílení jednoho státu automaticky znamená hrozbu pro ostatní, jedná se tedy o čistě materialistické pojetí. S. Walt toto pojetí rozvolňuje a přidává další faktory, které mají vliv na vnímání hrozby: *geografická blízkost protivníka, ofenzivních schopností, agresivita potenciálního nepřítele a agregovaná moc.*

S. Walt tvrdí, že při zhodnocování hrozby, je nutné se zaměřit se i na geografickou blízkost této hrozby, neboť je zcela zřejmé, že silný stát, který leží na jiném kontinentu, nepředstavuje takové nebezpečí jako stát, s nímž je sdílena hranice. *Geografická blízkost* je tedy podle S. Walta jednou z proměnných, které vstupují do procesu hodnocení potenciálního nebezpečí (Walt 1985: 10-11).

Ofenzivní schopnosti představují v teorii S. Walta další oblast, která by mohla měnit způsob, jakým je hrozba vnímána. V podstatě se jedná o to, zda je silný stát schopen rychle a účinně působit v oblasti (státu), která je předmětem jeho zájmu (*tzv. power projection*), což zahrnuje především technologické dopravní prostředky a dostatečné kapacity, ale lze do toho zahrnout i možnost působení na území jiného státu srze infiltraci a propagandu. I v tomto případě vychází z logiky věci, že stát disponující výraznými *ofenzivními schopnostmi* bude představovat větší hrozbu, než ten, který žádné nemá, či jsou omezené (Walt 1985: 11).

Agresivita potenciálního nepřítele je proměnná, kterou lze interpretovat dvojitým způsobem. Do jisté míry zde narážíme na základní problém anarchického uspořádání mezinárodních vztahů; *agresivita potenciálního nepřítele* totiž představuje jedinou proměnnou, kterou nelze kvantifikovat a měřit, proto je i pro státy samotné poměrně

obtížné odhadnou, jak moc agresivní jejich potenciální nepřítel může být. Vyplývá z toho, že je nutné odlišovat agresivitu, kterou proklamuje sám stát a agresivitu, kterou vnímají ostatní státy. Jinými slovy i stát, který se může jevit jako velmi agresivní, nemusí mít žádné neblahé intence, a stejně tak stát, který se agresivně nejeví, může zaútočit (Walt 1985: 12-13).

Poslední proměnnou, která vstupuje do procesu zhodnocování hrozby, je podle S. Walta *agregovaná moc*. *Agregovaná moc* je de facto relativní síla vůči ostatním. Jedná se o celkové zdroje státu (populace, průmyslové a vojenské schopnosti a kapacity, technologické schopnosti apod.)¹² Čím větší jsou celkové zdroje státu, tím větší potenciální hrozbu stát představuje (Walt 1985: 9-10)

¹² Celkové zdroje státu popisuje podrobněji Hans Morgenthau v díle *Politics Among Nations* a S. Walt je do jisté míry od něj přejímá. H. Morgenthau popisuje osm elementů, z nichž se skládá národní síla státu: 1) geografické postavení, 2) přírodní zdroje, 3) průmyslové kapacity, 4) vojenská připravenost, 5) populace, 6) národní charakter, 7) národní morálka a 8) kvalita diplomacie (Morgenthau 1948: 80-105).

3. Stanovení proměnných a hypotéz

Tato bakalářská práce je vedena jako případová studie, což je detailní analýza případu, který byl zvolen jako objekt analýzy s cílem poskytnout hlubší porozumění či přímo vysvětlení vybraného případu. Předmětem této bakalářské práce a tedy i této případové studie je ruská anexe Krymu a snahou je pochopení a vysvětlení motivů Ruska pro učinění takového kroku. Pro testování byla vybrána teorie rovnováhy hrozeb S. Walta, od níž jsou odvozeny proměnné.

Jak je uvedeno ve druhé kapitole, teorie rovnováhy hrozeb navazuje na neorealistickou teorii K. Waltze a předpokládá, že systém mezinárodních vztahů je anarchický, což podmiňuje chování států. S. Walt uvádí, že primárním cílem států je přežití. Samotná tato formulace v sobě obsahuje předpoklad, že státy jako samostatné entity mezinárodního prostředí se necítí bezpečně, a aby si bezpečí zajistily, snaží se mezinárodní prostředí vyvážit. Jinými slovy, pokud se stát A cítí být ohrožen ze strany státu B kvůli krokům, které podniká, a které vytvářejí hrozbu, stát A se zachová tak, aby hrozbu eliminoval a prostředí bezpečnostně vyvážil. V této bakalářské práci vycházím z toho, že Rusko coby stát A se cítilo ohroženo ze strany objektu B, NATO, kvůli krokům, které po rozpadu SSSR NATO podnikala a snižovala jimi bezpečnost Ruska. Vyústěním pak byla anexe Krymu ze strany Ruska, které mělo bezpečnost Ruska posílit a vyvážit tak mezinárodní prostředí.

Testovací část práce bude mít dvě fáze. První fáze se zaměří na analýzu toho, zda NATO skutečně vytvořila bezpečnostní hrozbu pro Rusko. Testovány budou celkem čtyři proměnné: *geografická blízkost protivníka*, *ofenzivních schopností*, *agresivita potenciálního nepřítele* a *agregovaná moc*. Na základě analýzy jednotlivých proměnných bude stanoveno, jaký vliv měly na bezpečnost Ruska. Bude brána v potaz i možnost, že vliv mohl být *pozitivní*, tedy, že proměnná bezpečnost Ruska posílila. Jiné vyhodnocení by mohlo být takové, že proměnná na bezpečnost Ruska vliv neměla, tedy že vztah je *indiferentní*. *Negativní* vliv je pak rozdělen na dva stupně: *slabě negativní* a *silně negativní*.

Je nutné poznamenat, že analyzovat výše uvedené proměnné bude v této práci ztíženo skutečností, že NATO je aliancí mnoha států. Z tohoto důvodu jsem se také rozhodla věnovat stanovení proměnných a hypotéz celou jednu kapitolu. Co se

geografické blízkosti týče, bude se analýza týkat především států, které jsou členy aliance, a které zároveň s Ruskem sdílejí hranici. Pro tuto práci je důležité i to, jaký má Rusko s těmito státy vztah nyní, a jaký byl v minulosti. Součástí proto bude krátké vysvětlení historických mezníků a popis současných vztahů. Pokud jde o *ofenzivní schopnosti*, zaměřím se především na rozhodovací procesy NATO. Po krátkém popisu alianční organizační struktury se budu soustředit na spolupráci NATO s dalšími mezinárodními organizacemi a na to, jakým způsobem vstupují do procesu rozhodování. Na základě toho bych měla být schopná zhodnotit, jakými reakčními a potažmo i *ofenzivními schopnostmi* NATO disponuje. *Agresivita nepřítele* je proměnná, která bude hodnocena dvojím způsobem: první způsob bude zahrnovat analýzu oficiálních prohlášení NATO, která zdůvodňují kroky, jež NATO podnikla. Pokusím se analyzovat „zahraniční politiku“ NATO vůči třetím zemím a na základě toho bych měla být schopná říct, zda se NATO skutečně snažila vytvořit hrozbu pro Rusko. Druhý způsob pak bude vycházet převážně ze záznamů toho, jak tyto kroky ze strany NATO hodnotí Rusko a jeho nejvyšší političtí představitelé a zahraniční poradci. Po analýze bych měla být schopna říci, zda jsou kroky, které podniká NATO, hodnoceny ze strany Ruska jako agresivní.

Pokud jde o proměnnou *agregovaná moc*, je třeba ji pro tuto práci modifikovat. Již bylo uvedeno, že NATO není samostatný stát ale aliance mnoha států, proto některé elementy *agregované moci*, které uvádí H. Morgenthau a od něj je přejímá S. Walt, nelze použít v případě NATO. Byly tedy vybrány ty, které aplikovat lze, a které nejlépe vystihují postavení NATO v mezinárodním systému. Element *geografického postavení* do agregované moci nezahrnuji ze dvou důvodů: geografické postavení NATO rozebírá podkapitola věnující se *geografické blízkosti nepřítele*, a rozšiřování Aliance bude obsahem podkapitoly, hodnotící *skutečnou zahraniční politiku NATO*. Prvním elementem, který bude zkoumán v rámci *agregované moci*, jsou vojenské kapacity NATO, které následně srovnám s vojenskými kapacitami Ruska. Je důležité poznamenat, že v tomto případě budu vycházet z primárních pramenů, tedy z toho, co je uvedeno v oficiálních dokumentech vydávaných jak aliancí, tak Ruskem. Vzhledem k tomu, že ostatní elementy uvedené v díle H. Morgenthaua a S. Walta se týkají národních záležitostí (jako je *národní charakter* či *národní morálka*), žádný z nich už do analýzy zahrnovat nebudu. Protože je ale NATO obrannou aliancí, zaměřím se na

obránné rozpočty, které budou představovat druhý a poslední element, tvořící *agregovanou moc* v této práci. Srovnám oficiální návrhy obraných rozpočtů NATO a Ruska a také částky vynaložené na obranu, zbrojení a vývoj technologií.

Následně bych měla být schopna říci, zda jednotlivé proměnné ovlivňují bezpečnostní postavení Ruska a pokud ano, tak jakým způsobem: zda je tento vliv *pozitivní, indiferentní, slabě negativní* či *silně negativní*. Prokáže-li tato analýza pozitivní vliv a bude možné konstatovat, že NATO vytvořila bezpečnostní hrozbu pro Rusko, ať už cíleně zamýšlenou, či pouze Ruskem vnímanou, bude následovat druhá fáze testování.

Druhá fáze testování se pak bude týkat kauzality vztahu mezi bezpečnostní hrozbou pro Rusko a ruskou anexí Krymu. Ve druhé fázi se tedy zaměřím především na to, jakým způsobem by Rusko bylo ovlivněno v případě, že by Ukrajina byla zapojena do struktur NATO a stala se jejím členem. Zároveň se budu snažit postihnout důležitost strategického postavení Krymu, protože právě geografické umístění poloostrova je klíčové vzhledem k ruské válečné Černomořské flotile v Sevastopolu. Součástí bude také popis základních událostí, které ovlivňovaly ukrajinskou zahraniční politiku, a které odkláněly orientaci Ukrajiny směrem od Ruska na Západ, aby bylo možné dostatečně pochopit události v Kyjevě, známé jako „Euromajdan“, jež vyústily v anexi Krymu RF. Hypotéza této práce tedy zní: *Rusko anektovalo Krymský poloostrov ve snaze vyvážit mezinárodní hrozbu, způsobenou kroky NATO, které podnikala po rozpadu SSSR.*

4. Testování – první část

4.1. Geografická blízkost

V kapitole o hypotézách a proměnných je uvedeno, že proměnná *geografická blízkost* bude analyzovat ty státy, které jsou členy Aliance, a které zároveň sdílejí hranici s Ruskou federací. Následující podkapitola se tedy bude týkat Estonska, Lotyšska a Litvy, neboť právě pobaltské státy jsou ty jediné tři, které splňují obě podmínky pro zahrnutí do testu. Následující mapa ukazuje geografické rozložení států, jež jsou členy NATO.

Zdroj: <http://www.economist.com/news/international/21614166-russias-aggression-ukraine-has-made-natos-summit-wales-most-important>

Vztahy mezi Ruskem a pobaltskými státy jsou do současnosti velmi napjaté. Z historických pramenů vyplývá, že v minulosti bylo území dnešního Ruska silně ovlivněno významnou křesťanskou mocností, Byzantskou říší, která se rozprostírala v oblasti východního Středomoří (Mikhelson 2003: 271). Přední politička liberálního

křídla moderního Ruska, Irina Chakamada¹³ veřejně přiznala, že Byzantská říše má stále velmi silný vliv na každodenní politiku Ruska (Mihkelson 2003: 271). Naproti tomu Pobaltí bylo historicky provázáno spíše se západní racionalitou, je proto pochopitelné, že společné vztahy byly provázeny mnoha předsudky a nepochopeními (Mihkelson 2003: 271).

Nepřekonatelnou překážkou pro úplné urovnání rusko-pobaltských vztahů je rozdílné vnímání událostí z roku 1939 a 1940. Zatímco Estonsko, Lotyšsko i Litva to vnímají jako násilné začlenění do struktur SSSR¹⁴, Rusové na oficiální úrovni do současnosti tvrdí, že se nejednalo o okupaci, nýbrž o dobrovolné začlenění se pobaltských států do SSSR¹⁵ (Mihkelson 2003: 272). S nástupem Vladimira Putina k moci v roce 1999 se tendence vracet se k minulosti ještě zvýšila. V roce 2005 šéf pro evropské záležitosti v Kremlu, Sergei Yastrzhembsky, deklaroval, že k žádné okupaci, co se baltských států týče, nedošlo a vše proběhlo naprosto legálně. V tomto případě je však nutné zamyslet se nad tím, zda nezávislost pobaltských republik, udělenou sovětskými autoritami v roce 1991, lze tím pádem považovat za legitimní. Z rétoriky ruských politických elit vyplývá, že baltský region stále považují za „sovětské“ území a od počátku vládnutí V. Putina již mnoho představitelů ruské vlády prohlásilo, že nezávislost Estonska, Lotyšska a Litvy je jen „abnormálním“ obdobím v existenci těchto států oproti „normálním“ periodám, kdy byly pod vládou Ruské federace či SSSR (Grigas 2015).

¹³ Doktorka ekonomie, v roce 1994 byla poprvé zvolena do Státní Dumy (parlamentu), v roce 2004 neúspěšně kandidovala v prezidentských volbách, v březnu 2008 oznámila odchod z aktivní politiky (hakamada.ru).

¹⁴ Důvodem toho, že to takto pobaltské státy vnímají, je především existence tajného dodatku Smlouvy o uspořádání hranic a o přátelství mezi Německem a SSSR z 23. 8. 1939 (Pakt Molotov-Ribbentrop), na jehož základě mělo dojít mimo jiné i k likvidaci států baltského regionu (Dančák et al. 1999: 15). Podle tajného dodatku měla Litva připadnout Německu a Lotyšsko a Estonsko SSSR, následně se však Německo Litvy vzdalo ve prospěch SSSR a ten pak okupaci zahájil tím, že všechny tři země ultimativně požádal o uzavření smlouvy o vojenské spolupráci a vzájemné pomoci (Dančák et al. 1999: 16, 83, 159). Jednalo se však pouze o formální žádost pod hrozbou použití vojenské síly (Dančák et al. 1999: 16). Nutno dodat, že i obecně v západním diskurzu je tento ruský čin vnímán jako okupace či anexe a tatáž slova jsou použita i v publikaci (*Pobaltí v Transformaci*), z níž autorka při psaní čerpala.

¹⁵ Z pohledu Ruska došlo k naprosto legálnímu vstupu Rudé armády do estonského, lotyšského a litevského teritoria, které bylo v souladu s mezinárodními smlouvami, a z toho důvodu nelze mluvit o vojenské invazi a okupaci Pobaltí. Zároveň je Ruskem proklamována skutečnost, že zastupitelské orgány všech tří států oficiálně požádaly u Nejvyššího Sovětu SSSR o začlenění do SSSR (Mihkelson 2003: 272). K formálnímu žádostem sice skutečně došlo, ale až po tom, co byly smlouvy uzavřeny a byla započata postupná infiltrace sovětského režimu do režimu estonského, lotyšského i litevského. Došlo pak ke spolupráci s místními komunisty a stávající vlády byly vyměněny za vlády proruské, které následně podaly žádosti o začlenění do SSSR (Dančák et al. 1999: 16).

Na počátku 90. let, po rozpadu SSSR, vyhlásilo Estonsko, Lotyšsko a Litva samostatnost. Vzájemná nedůvěra, pramenící z historie, byla posílena dalšími průvodními jevy, jako bylo baltské volání po odchodu Rudé armády z jejich území, problémy spojené s občanstvím či spory o hranice. Pobaltské zastupitelské orgány celou situaci navíc zhoršovaly tím, že Moskvu záměrně ignorovaly a plně se soustředily na snahu o reintegraci do Evropy (Mihkelson 2003: 270).

V roce 2004 se pobaltským státům podařilo stvrdit jejich snahy o návrat do Evropy přistoupením do EU i do NATO. Mezi ruskými politickými elitami vznikla debata o tom, jaký vliv to bude na jejich zemi mít. V článku *Russia, NATO Enlargement and the Baltic States*, jehož autory jsou Konstantin Khudoley a Dmitri Lanko, jsou vysvětleny tři nejvýznamnější diskurzy toho, jak je rozšiřování NATO v Rusku vnímáno. Pro tuto práci je nejdůležitější diskurz druhý, který vidí přímou souvislost mezi rozšiřováním NATO a růstem jejich vojenských kapacit. Čím více členů NATO má, tím více se její vojenské kapacity transformují, modernizují a rozšiřují a zastánci tohoto diskurzu nevnímají rozšiřování NATO pouze jako nepřátelský krok, ale jako přípravu k vyložené agresi vůči Rusku (Khudoley, Lanko 2004: 121).

Rusko se negativně stavělo ke všem „přístupovým“ vlnám co se Severoatlantické aliance týče. První dvě kola rozšiřování po rozpadu SSSR¹⁶ byla doprovázena mnoha rétorickými hrozbami ze strany ruských politiků. Výhrůžky směřovaly jak směrem k NATO, tak směrem k baltským republikám. „*Ruská Duma dokonce označila rozšiřování NATO za nejzávažnější vojenskou hrozbu pro Rusko od roku 1945.*“ (Kříž 2006: 66) Skutečně silně Rusko oponovalo rozšiřování Aliance o Estonsko, Lotyšsko a Litvu a vyhrožovalo vážnými důsledky, pokud k němu dojde (Blank 1998: 115). Snahy pobaltských států integrovat se do aliančních struktur přímo ohrožovaly ruské národnostní zájmy, jak je definuje realismus a neorealismus (Kříž: 2006: 66). Potvrdil to i ruský admirál Feliks Gromov, vrchní velitel ruského námořnictva, když napsal: „*Bylo by naivní tvrdit, že přiblížení se aliančních armádních sil k ruské hranici nezvýší něčí bezpečnost. Ba právě naopak, podobný krok by mohl podkopat jakékoli pokusy o posílení stability na evropském kontinentu. Konečným cílem integrace uvedených zemí (Estonsko, Lotyšsko a Litva) je jednoznačně omezení ruského*

¹⁶ Od roku 1949 se počet členských států NATO zvýšil z 12 na 28. Proběhlo celkem šest kol rozšiřování, přičemž toho prvního se v roce 1999 účastnila i Česká republika a další bývalé satelity SSSR, druhé kolo proběhnuvší v roce 2004 se týkalo pro nás v této kapitole důležitých baltských států (NATOa).

vlivu v tomto regionu, zajištění jednostranných politických, ekonomických a vojenských výhod a, v důsledku toho všeho, vytěsnění Ruska z regionu pobaltských států a maximální omezení ruského přístupu k Baltskému moři...“ (Gromov citován in Blank 1998: 120) Podobně přistupuje k otázce rozšiřování NATO i prezident Ruské federace V. Putin. Na Konferenci o bezpečnosti v Mnichově v roce 2007 během svého proslovu upozornil na to, že Aliance má své síly u ruských hranic a poznamenal, že on i jeho poradci na zahraniční politiku jsou si jisti, že expanze NATO „...nemá nic společného s modernizací Aliance nebo se zajištěním bezpečnosti v Evropě. Musíme se ptát: proti komu je tato expanze namířena?“. (Putin 2007) Faktem ovšem zůstává, že ani jedna ze zkoumaných zemí, která sdílí hranici s Ruskem, nemá na svém území vojenskou základnu NATO. Rozmístění vojenských základen NATO je vidět na následující mapě.

Zdroj: <https://news.riskadvisory.net/2015/26/russia-a-strategic-security-dilemma-in-eastern-europe/>

Estonsko, Lotyšsko i Litva spadají do kategorie států, které jsou ochotné poskytnout svůj prostor pro postavení alianční vojenské základny, což můžeme vidět i na mapě, doposud se tak ovšem nestalo. Samotný formální vstup nových zemí do NATO ještě nepředstavuje takovou hrozbu, jak by se na první pohled mohlo zdát. Skutečná integrace nových členů do vojenských struktur je dlouhodobý proces a NATO nepočítá s okamžitým přesunem svých vojenských sil na území nově přistoupivších zemí (Kříž 2006: 43). Z mapy je však jasně patrné, že jednou z oblastí, ve kterých svoje vojenské základny soustředí Rusko, je právě oblast pobaltská. Je možné to vysvětlit tím,

že se jedná o ruskou snahu chránit svoje hranice, která je příznačná pro jakýkoli jiný stát s ohledem na anarchické mezinárodní prostředí, jak jej popisují realisté a neorealisté. Je ovšem nutné poznamenat, že ruské vojenské základny v regionu Baltského moře prošly v posledních několika letech modernizací a rozšířením (Kaas: 2014).

Závěrem testování proměnné *geografická blízkost protivníka* je, vzhledem k uvedenému, konstatování, že Rusko nevnímá vstup baltských republik do NATO pozitivně. Z rétoriky ruských politických elit, z nichž jsem vycházela primárně, vyplývá, že vstup těchto zemí do Aliance Rusko znepokojuje především kvůli historickým vazbám, které k regionu Baltského moře má, ať už se jedná o početné ruské menšiny žijící v Estonsku, Lotyšsku i Litvě, ekonomické vztahy s těmito zeměmi, přístup k Baltskému moři či stále vnímání pobaltských republik jako integrální součásti bývalého sovětského a dnešního ruského území. Vzhledem k tomu, že se ale nejedná o přímou vojenskou hrozbu, kvůli absenci vojenských základen Aliance, hodnotím tuto proměnnou jako *slabě negativní*.

4.2. Ofenzivní schopnosti

Proměnnou *ofenzivní schopnosti* lze nejjednodušeji definovat, jako schopnost státu (v tomto případě Aliance) působit včas na správném místě. V této podkapitole tedy budu analyzovat především rozhodovací procesy NATO a její propojení s dalšími mezinárodními organizacemi. Nutnou součástí je krátký popis organizační struktury Aliance. Zaměřím se na to, kdo všechno do procesu rozhodování o vojenské operaci vstupuje a kolik času zabere přejít od rozhodování k přímé akci. Pokusím se pak na konkrétním příkladu ukázat alianční reakční schopnosti a zhodnotit tak *ofenzivní schopnosti*, jimiž NATO disponuje.

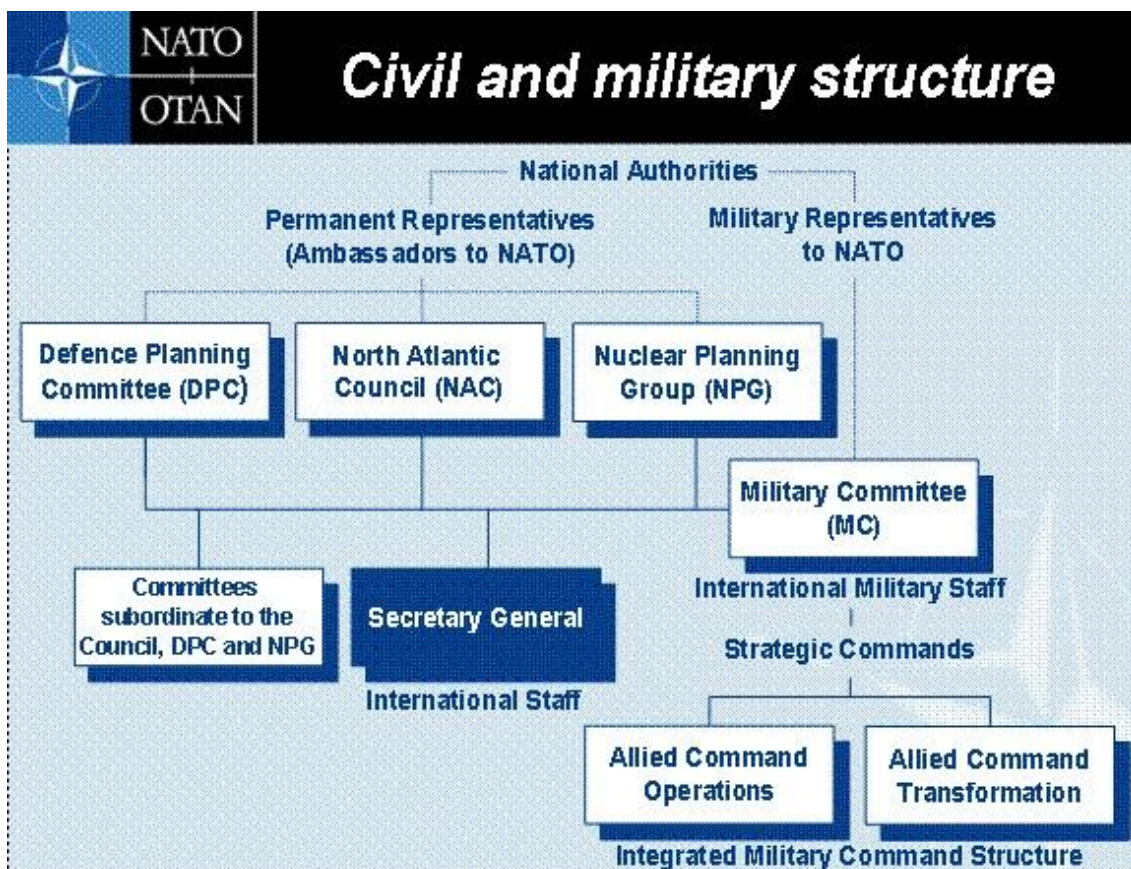
V současné době má NATO celkem 28 členů a hlasy všech jsou si rovny. Jedním ze základních principů fungování NATO je plné respektování suverenity jednotlivých zemí, proto musí být všechna rozhodnutí jednomyslná, aby případná akce měla podporu všech členských států. Organizace má své politické i vojenské ústředí a také svou integrovanou strukturu vojenského velení. Většina sil však zůstává pod přímým dohledem jednotlivých členských států až do chvíle, než se dohodnou, že budou použity pro alianční účely; vyplývá z toho, že jen velmi málo prostředků a jednotek patří přímo Alianci (NATO).

V rámci organizační struktury existuje civilní a vojenská sekce. Hlavním politickým rozhodovacím orgánem je Severoatlantická rada (NAC), která zasedá každý týden na úrovni velvyslanců členských zemí (případně častěji, pokud je to nutné). Další pravidelná zasedání Rady probíhají také na úrovni národních ministrů zahraničních věcí či obrany. Každý rok nebo dva se koná summit, kde hlavy států a vlád rozhodují o strategických otázkách a konají se i pravidelná zasedání partnerských zemí NATO¹⁷. Hlavní sídlo má Aliance v Bruselu v Belgii, kde má každý člen svého stálého zástupce v hodnosti velvyslance.

Politická rozhodnutí realizuje civilní ústředí NATO v Bruselu a vojenský rozměr takového rozhodnutí uvádí do praxe Vojenský výbor NATO. Níže ve struktuře organizace se pak nachází dvě strategická velitelství NATO, s nimiž Vojenský výbor svou činnost koordinuje. Jedná se o Velitelství spojeneckých sil pro operace (ACO), které je součástí Vrchního velitelství spojeneckých sil v Evropě (SHAPE) a o Velitelství spojeneckých sil pro transformaci (ACT). Hlavním mluvčím Aliance je generální tajemník¹⁸, který ji zastupuje navenek, řídí zasedání NAC a pomáhá dosahovat konsenzu mezi členy (NATOC).

¹⁷ NATO spolupracuje s řadou mezinárodních organizací a zemí v různých strukturách: 1) Euroatlantická rada partnerství se skládá ze všech členů NATO a následujících zemí: Arménie, Rakousko, Ázerbájdžán, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Finsko, Gruzie, Irsko, Kazachstán, Kyrgyzská republika, Malta, Moldavská republika, Černá Hora, Rusko, Srbsko, Švédsko, Švýcarsko, Tádžikistán, Makedonie, Turkmenistán, Ukrajina a Uzbekistán; 2) Středomořský dialog NATO zahrnuje Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Mauritánii, Maroko a Tunisko; 3) Istanbulská iniciativa spolupráce má čtyři členy: Bahrajn, Katar, Kuvajt a Spojené arabské emiráty; 4) „Partneři po celém světě“ – zde patří Afghánistán, Austrálie, Irák, Japonsko, Pákistán, Korejská republika, Nový Zéland a Mongolsko; 5) Mezinárodní organizace – jedná se především o Organizace spojených národů, EU a Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (NATOd).

¹⁸ V současné době je generálním tajemníkem NATO Jens Stoltenberg, norský ekonom a politik a bývalý ministerský předseda Norska (NATOE).

Zdroj: <http://edoc.hu-berlin.de/dissertationen/steinel-anna-2007-10-23/XML/N1394A.html>

Jedním z nejvýznamnějších partnerů Aliance je OSN¹⁹. Spolupráce NATO a OSN byla během studené války velmi limitovaná, jejich oficiální vztahy se začaly rozvíjet až na počátku 90. let a hlavním impulzem byly nepokoje na Balkáně²⁰. Od rozpadu SSSR vydalo NATO zatím tři strategické koncepce²¹. Ve všech je zdůrazněna primární zodpovědnost Rady Bezpečnosti OSN (RB OSN) za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Pokud jde o použití síly ze strany NATO, je oprávněna to udělat v případě, že byl nějaký člen Aliance vojensky napaden, pokud k tomu má mandát RB OSN, anebo pokud se jedná o užití síly na území státu, který o podobnou pomoc požádá. Po téměř desetileté kooperaci se generální tajemníci obou organizací v září 2008 rozhodli dát jejich spolupráci oficiální rámec a podepsali dohodu, ve které potvrdili vzájemné vztahy a kooperaci, která se „... *nadále bude rozvíjet v otázkách*

¹⁹ Organizace spojených národů založená v roce 1945 v San Franciscu.

²⁰ Počátky občanských válek na území bývalé Jugoslávie.

²¹ Strategická koncepce určuje cíle, priority, úkoly a celkové směřování Aliance. První koncepce po rozpadu SSSR byla vydána hned v roce 1991, druhá pak v roce 1999 a zatím poslední v roce 2010 (NATOh).

společného zájmu, včetně komunikace a sdílení informací; budování kapacit; ve školení a cvičení; poučení; plánování a podpoře v případě nepředvídaných událostí; a operační koordinaci a podpoře.“ (NATOf)

Hlavním rozhodovacím orgánem NATO je tedy NAC. Ze zakládající Washingtonské smlouvy vyplývá, že pokud by byl nějaký členský stát napaden, na uplatnění článku 5²² se musí jednomyslně shodnout všech 28 členů Aliance, což zásadně snižuje rychlost reakce. Pokud jde o operace krizového managementu²³, které nespádají pod článek 5, je účast na nich de facto dobrovolná (NATOf). Proces rozhodování toho, zda NATO použije sílu či nikoli, může být poměrně zdoluhavý. Kromě souhlasu všech členských zemí je nutný také mandát RB OSN, jejímž stálým členem je i Rusko a Čína, což jsou státy tradičně se stavějící do opozice zbylých tří stálých členů: USA, Francie a Velké Británie. Na pozadí krize v Kosovu²⁴ se mezi členskými státy rozvinula diskuze o tom, do jaké míry může NATO jednat bez souhlasu RB OSN. Jedna ze stran (především Francie) přímo požaduje, aby OSN deklarovala, že bez její autorizace je (s výjimkou sebeobrany) požití síly nepřijatelné. Pro druhou ze stran (především USA) je však takové řešení nepřijatelné; USA dokonce prohlašují, že jsou připraveny jednat unilaterálně a hájit své zájmy (Kříž 2006: 27).

Pokud by tedy Aliance vycházela ze smluv a směrnic a držela se daných pravidel, tak opravdu rychle zareagovat schopná jako celek příliš není. S každou akcí musí být podrobně seznámeny všechny členské státy a musí jim být poskytnut prostor pro rozhodnutí, zda se budou účastnit či nikoli, případně zda podpoří uplatnění článku 5, kde je nutný absolutní konsenzus. Shodnou-li se všichni členové, přichází na řadu dialog s RB OSN. I v tomto případě však může nastat problém, vzhledem k tomu, že členové Aliance se neshodnou na tom, kdy je souhlas RB nutný a kdy ne. Akci pak

²² „Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo Severní Americe bude považován za útok proti všem, a proto se dohodly, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich, uplatňujíc právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu uznané článkem 51 Charty OSN, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v součinnosti s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a zachovat bezpečnost severoatlantického prostoru. Každý takový útok a veškerá opatření učiněná v jeho důsledku budou neprodleně oznámena Radě bezpečnosti. Tato opatření budou ukončena, jakmile Rada bezpečnosti přijme opatření nutná pro obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.“ (Washingtonská smlouva)

²³ Agenda krizového řízení zahrnuje prevenci krizí a řešení krizí tak, aby nedocházelo k otevřeným konfliktům, které by mohly ovlivnit bezpečnosti Aliance. V případě se nakonec k otevřenému konfliktu dojde, spadá mezi úkoly krizového managementu i stabilizace post-konfliktní oblasti. Někdy se tyto operace označují také jako operace na podporu míru (Strategická koncepce NATO 2010).

²⁴ Podrobněji dále v textu

musí podpořit všichni stálí členové RB, protože každý z nich má k dispozici veto. Na žádný z těchto úkonů navíc není dána žádná časová lhůta. Pokud navrhovaná operace rozhodovacím procesem projde a schválením ze strany NAC bude rozhodnuto politicky, přichází na řadu Vojenský výbor NATO. Jakmile je vypracován a schválen operační plán, začnou se vytvářet jednotky. Síly rychlé reakce (NATO Response Force – NRF)²⁵ jsou sice schopné být na místě do dvou až tří dnů, ale ostatní jednotky jsou vytvářeny de facto od nuly, neboť jsou rozptýleny po celém aliančním teritoriu (Pardtová 2015: 2). Z toho vyplývá, že alianční reakční schopnosti na příliš dobré úrovni nejsou a pro tuto práci zásadně snižují *ofenzivní schopnosti* Aliance.

Kosovská krize ovšem ukázala, že NATO se ne vždy drží předepsaných pravidel. Série občanských válek na území bývalé Jugoslávie v 90. letech byla první výzvou pro NATO po rozpadu SSSR., a zároveň první operací na podporu míru. Nejednalo se o uplatnění článku 5 ani o situaci, ve které by nečlenský stát požádal o vojenskou pomoc, proto byl pro jakékoli užití síly nutný souhlas RB OSN. Z počátku bylo primárním cílem NATO i OSN zabránit eskalaci konfliktu a hlavní úkol jednotek obou organizací byl monitoring situace a ochrana zahraničních diplomatických sborů. V prosinci 1995 se nakonec podařilo vyjednat rámcovou dohodu pro mír v Bosně a Hercegovině (Daytonská dohoda) a NATO dostalo na základě rezoluce RB OSN číslo 1031 mandát na realizování vojenských aspektů²⁶ této mírové dohody. Angažovanost spojeneckých sil však na Balkáně neskončila, neboť v roce 1998 eskalovala kosovská krize. Již v roce 1990 vyhlásila politická reprezentace kosovských Albánců výjimečný stav a ilegálně obnovila parlament, tehdy ještě v rámci Jugoslávie (Kříž 2006: 118). Již na počátku konfliktu se mezinárodní společenství snažila diplomaticky přimět vládu Slobodana Miloševiče²⁷, aby otázku kosovských Albánců řešil mírovou cestou, ale politický nátlak neměl de facto žádnou odezvu. Proto se mezi lety 1996-1997 formovala Kosovská osvobozená armáda (Kosovo Liberation Army – KLA), proti které na jaře

²⁵ Více o NRF v podkapitole *agregovaná moc*

²⁶ Na území Bosny a Hercegoviny byly umístěny spojenecké vojenské jednotky, aby hlídaly klid zbraní a v případě potřeby mohly zasáhnout. Následně byly nahrazeny jednotkami, které jsou určeny k post-konfliktnímu stabilizačnímu procesu (NATOch).

²⁷ S. Miloševič vstoupil do aktivní politiky v roce 1984 jako chránělec Ivana Stamboliče, který stál v čele Svazu komunistů Srbska. V roce 1987 se mu podařilo I. Stamboliče nahradit v čele komunistické strany. Byl zastáncem myšlenky „velké Jugoslávie“ a chtěl, aby federální vláda Srbska znovu obnovila kontrolu nad autonomními oblastmi Vojvodina a Kosovo (britannica.com). Odtud pak pochází konflikt ohledně snahy o absolutní osamostatnění se Kosova. Od roku 1997-2000 byl prezidentem Svazové republiky Jugoslávie a zemřel v roce 2006 v Nizozemském Haagu (britannica.com).

roku 1998 S. Milošević zahájil vojenskou ofenzivu, jež velmi výrazně dopadla i na albánské civilisty (Kříž 2006: 118-119). RB OSN přijala 23. září 1998 rezoluci číslo 1199, ve které odsoudila násilí v Kosovu. Žádné konkrétní řešení kosovské krize však OSN nenavrhl. V reakci na srbskou represivní politiku vůči kosovským Albáncům, která neustávala, byly proto v říjnu 1998 přijaty alianční rozkazy ke vzdušným útokům vůči Bělehradu (Kříž 2006: 120). Návrh na zahájení leteckých útoků však nebyl předložen RB OSN ke schválení a proběhnul tedy bez jejího mandátu. Administrativa Billa Clintona²⁸, tehdejšího prezidenta USA, argumentovala tím, že panovaly obavy z vetování návrhu ze strany Ruska a Číny (Weinberger 2002: 256). „*Kosovská krize jasně ukázala, že bezpečnostní systém postavený na právu veta pěti velmocí v Radě bezpečnosti OSN je nevhodný, přímo škodlivý pro situaci ne-biporálního světa.*“ (Cabada, Ehl 1999: 16) Letecké údery NATO řada států odsoudila jako jednostranné užití síly a porušení Charty OSN. Mezi nejsilnější oponenty patřila samozřejmě Svazová republika Jugoslávie, Čína a Rusko. Zástupci těchto zemí vyjádřili hluboké znepokojení, a to především Rusko, které coby stálý člen RB OSN, mělo právo se k tomu na půdě OSN vyjádřit (osn.cz).

V této práci to velmi ovlivňuje zhodnocení proměnné *ofenzivní schopnosti* NATO. Na konkrétním příkladu se totiž ukázalo, že přestože je Aliance podle mezinárodního práva v otázkách užití síly odkázaná na souhlas RB OSN, nemusí to pro ni v praxi znamenat problém. Ve strategické koncepci NATO z roku 2010 je deklarováno, že jeden z hlavních úkolů NATO je předcházení konfliktům, které by mohly ohrozit bezpečnost aliančního teritoria, do čehož jsou zahrnuty i nečlenské státy. Vyplývá z toho, že pokud by se Rusko nerozhodlo v budoucnu vojensky napadnout nějakou členskou zemi, tak by se de facto nemuselo bát armádního střetu s NATO, neboť jakékoli jiné užití síly by muselo být schváleno RB OSN, jejímž členem Rusko je. Případ Kosova však mohl vytvořit precedent pro užití aliančních sil i bez autorizace RB. Zda takový precedent skutečně vytvořen byl, si netroufám hodnotit, nicméně z mezinárodně-bezpečnostního hlediska tato zkušenost udržuje Rusko v pozoru, protože NATO již v minulosti prokázalo, že rozhodně dokáže být na správném místě a v pravý čas²⁹. Proměnnou, vzhledem ke sníženým reakčním schopnostem NATO, jak je

²⁸ Bill Clinton byl 42. prezident USA v letech 1993-2001 (whitehouse.gov)

²⁹ Ve smyslu místa a času, který je správný z hlediska zájmů Aliance

uvedeno v první části podkapitoly, a vzhledem ke Kosovské krizi, popsané v druhé části podkapitoly, hodnotím jako *slabě negativní*.

4.3. Agresivita potenciálního nepřítele

4.3.1. Skutečná zahraniční politika NATO

Klíčovým úkolem NATO během studené války bylo udržování rovnováhy sil. Po rozpadu SSSR, jehož rostoucí moc v 50. letech se stala impulzem pro založení Severoatlantické aliance, však tento jasně definovaný nepřítel přestal existovat a bylo nutné najít nové úkoly a cíle obranné organizace. Udržování rovnováhy sil bylo ještě součástí i *Strategické koncepce NATO z roku 1991*. Asistent Generálního tajemníka NATO pro obranné plánování a operace, Anthony Cragg³⁰, hodnotí strategickou koncepci z počátku 90. let jako zlomovou, neboť od dob studené války bylo chápání bezpečnosti rozšířeno o ekonomický, ekologický a sociální rozměr, což znamenalo zásadní změnu v přístupu k bezpečnostním problémům (Cragg 1999: 19-22). Na summitu v Madridu v roce 1997 se však jak politická, tak odborná obec shodla na tom, že strategický koncept je třeba změnit (Cragg 1999: 19), a tak byla v roce 1999 na Washingtonském summitu přijata nová *Strategická koncepce NATO pro 21. století*.

Na počátku 21. století NATO nepředpokládala, že by hrozil masivní vojenský střet vysoké intenzity proti konkrétnímu nepříteli, který by byl hrozbou; počítala spíše s konflikty nižší intenzity založené na sociálním, etnickém, nacionálním či náboženském základu. Koncepce reagovala především na růst potřeby vojenských operací krizového managementu a poskytování kapacit k jejich provádění (Boese 1999). Nově přijatá strategická koncepce však nepřinesla příliš nového a de facto jen potvrdila vývoj 90. let, kdy došlo k poznání, že NATO se musí zaměřit především na vojenské operace krizového managementu, pokud má nadále přispívat k posilování bezpečnosti. Tradiční principy Aliance zůstaly zachovány a jedinou výraznou změnou byla rezignace na vojenské vyvažování vůči SSSR (Venturoni 1999: 8-11).

19. a 20. listopadu 2010 se uskutečnil Lisabonský summit, který byl již 24. vrcholnou schůzkou nejvyšších představitelů členských zemí NATO. Hlavním cílem

³⁰ Anthony J. Cragg zastával funkci Asistenta Generálního tajemníka NATO pro obranné plánování a operace od roku 1993 do roku 1999. Byl odpovědný především za vývoj alianční politiky v programu Partnerství pro mír (NATOi).

tohoto summitu bylo přijetí nové strategické koncepce, jež by určovala budoucí směřování, cíle a úkoly Aliance. Nutnost přijmout novou koncepci podměnily globální změny světa³¹. Poslední dokument z roku 1999 byl vytvořen ještě pod vlivem doznívajících projevů studené války a bral v úvahu konflikty na Balkáně v 90. letech (vláda.cz).

Nová strategická koncepce z roku 2010 je rozdělena do tří základních oblastí, které jsou v dokumentu definovány jako klíčové úkoly, v jejichž naplňování NATO „...musí a bude pokračovat, a to vždy v souladu s mezinárodním právem.“ (Strategická koncepce NATO 2010) Jedná se o 1) kolektivní obranu – de facto je zde potvrzena platnost článku 5 Washingtonské smlouvy, 2) krizový management – NATO zde vyzdvihuje své politické a vojenské schopnosti a deklaruje, že je bude využívat k tomu, aby předcházela krizím a konfliktům, jež by mohly ovlivnit bezpečnost Aliance a 3) kooperativní bezpečnost – oblast věnující se především udržování partnerství se třetími zeměmi a s dalšími mezinárodními organizacemi, přičemž klíčová je otázka zbrojení, nešíření zbraní a odzbrojování (Strategická koncepce NATO 2010).

Součástí nové strategické koncepce je také prohlášení o prohlubování vztahů s Ruskem (Strategická koncepce NATO 2010). Lze říci, že částečně se vazby mezi Ruskem a NATO po konfliktu v Gruzii³² v roce 2008 podařilo obnovit, nicméně právě spor o teritoriální integritu Gruzie vyřešen nebyl, což je otevřeně uvedeno i v závěrečné deklaraci ze summitu. S Ruskem souvisí také otázka amerických taktických jaderných zbraní, jež jsou umístěny na území pěti evropských členských zemí³³. Ohledně umístění těchto amerických zbraní panuje rozpor i uvnitř samotné Aliance, neboť státy, kterých se to přímo týká, požádaly o jejich odstranění (Jireš 2010). Z koncepce ovšem vychází, že NATO je v tomto bodě spíše zdrženlivá. Prohlašuje sama sebe za „jadernou Alianci“

³¹ Koncepce reaguje na změnu bezpečnostního prostředí s ohledem na zvyšující se počet teroristických útoků, možného kybernetického útoku apod. (Strategická koncepce NATO 2010).

³² Tzv. pětidenní válka – jednalo se o konflikt mezi gruzínskou centrální vládou a teritoriálními částmi Gruzie, Jižní Osetií a Abcházií. Po rozpadu SSSR Gruzie v roce 1991 vyhlásila samostatnost, ovšem Jižní Osetie a Abcházie chtěly zůstat pod ruským vlivem. Již od počátku 90. let proto byly na území obou částí Gruzie přítomní ruští vojáci, kteří měli za úkol udržovat příměří. Konflikt se znovu rozhořel v roce 2008, kdy se Jižní Osetie chtěla definitivně odtrhnout od Gruzie, která se velmi silně začala orientovat na západ a aspirovala na členství v NATO. Gruzínská vláda však odtrhnutí nechtěla dopustit, a tak začala občanská válka. Ve chvíli, kdy gruzínští vojáci vtrhli do Jižní Osetie a zabili při tom i několik ruských vojáků, Moskva okamžitě zareagovala vojenskou podporou Jižní Osetii. Vztahy mezi Ruskou federací a USA a potažmo i celým NATO se tak ocitly na nejhorší úrovni od dob studené války (King 2008).

³³ Německo, Nizozemsko, Belgie, Itálie a Turecko.

a stažení taktických zbraní přímo podmiňuje transparentností ze strany Ruska (Strategická koncepce NATO 2010).

Silně diplomatická rétorika tohoto klíčového dokumentu vytváří dojem, že NATO, ačkoli se jedná o organizaci obranného a vojenského charakteru, se zavazuje ke snaze jakýmkoli vojenským střetům předcházet. Skutečnost, že se v době vytváření nové strategické koncepce Aliance nehodlala zabývat nevyřešenou otázkou teritoriální integrity Gruzie, a to již 2 roky po konfliktu, napovídá, že se nechtěla pouštět do jakéhokoli střetu s Ruskem, byť jen rétorického. Způsob, jakým NATO oficiálně prezentuje své zájmy, cíle a celkově svou zahraničně-bezpečnostní politiku, rozhodně nenapovídá, že by se NATO cíleně snažila vytvářet hrozbu pro Rusko, nicméně existuje několik rozporů mezi tím, jak NATO svou politiku prezentuje a tím, jaké kroky ve skutečnosti podniká.

První nesrovnalosti se objevují v souvislosti s rozšiřováním NATO. Diskuze o tomto kroku se přirozeně rozvinula před tím, než došlo k první post-sovětské vlně v roce 1999, kdy byla Aliance rozšířena o tři satelity bývalého SSSR, Českou republiku, Polsko a Maďarsko, které se v době studené války navíc podílely na Varšavské smlouvě³⁴. Hlavním proponentem rozšíření se stal Bill Clinton po svém nástupu do funkce prezidenta USA v roce 1993. Ve svém proslovu v Detroitu 22. října 1996 prohlásil, že se tímto krokem snaží dokončit práci jeho dvou republikánských předchůdců v úřadu prezidenta: Ronalda Reagana³⁵, který „... *dal sílu těm, kteří pracovali na tom, aby padla železná opona...*“ a Georga H. W. Bushe³⁶, který „... *pomohl sjednotit Německo...*“, přičemž jemu (Billu Clintonovi) se nyní naskýtá možnost poprvé v historii vytvořit z Evropy „...*klidný, sjednocený a demokratický kontinent.*“ (Clinton citován in Mitchell 1996). V rámci stejného proslovu pak B. Clinton deklaroval, že do NATO nebudou přijaty ty země, které nesplní kritéria, daná ve Studii NATO o rozšíření z roku 1995³⁷ a vyzval Rusko k tomu, aby se přestalo na

³⁴ Celým názvem Varšavská smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, uzavřena v květnu 1955 jako protiváha NATO za účasti SSSR, Albánie, Bulharska, Československa, Východního Německa, Maďarska, Polska a Rumunska (britannica.com).

³⁵ Původně americký herec a následně politik se stal 40. prezidentem USA, v úřadu byl od roku 1981 do roku 1989 (whitehouse.gov).

³⁶ 42. prezident USA byl v úřadu jen jedno volební období od roku 1989 do roku 1993 (whitehouse.gov).

³⁷ Předpoklady nezbytné pro vyzvání k přistoupení a následný vstup do NATO: 1) Funkční demokratický systém založený na tržní ekonomice; 2) spravedlivé zacházení s etnickými menšinami; 3) zavázání se k mírovému řešení konfliktů; 4) schopnost a ochota státu vojensky přispět k operacím NATO; a 5)

Alianci dívat „očima studené války“, neboť „... budujeme nové NATO stejně tak, jako podporujeme ruský lid v budování nového Ruska tím, že odstraňujeme strach a posilujeme mír a spolupráci.“ (Clinton citován in Mitchell 1996)

Chystané rozšíření se stalo předmětem mnohých dlouhých a složitých jednání mezi jeho zastánci i odpůrci. Na stranu odpůrců se postavila celá řada expertů na zahraniční politiku, mezinárodní vztahy i Rusko samotné, a své znepokojení zakládali především na geopolitických a vojensko-strategických argumentech. Jedním z největších oponentů byl i George F. Kennan³⁸, který rozšíření NATO o státy střední a východní Evropy nazval největší strategickou chybou od konce studené války, která zničí všechny snahy o vybudování přátelských vztahů s Ruskem a nezdráhal se tento krok považovat za počátek nové studené války (Kennan citován in Friedman 1998). Diskutován byl také výběr zemí, jež se prvního kola post-sovětského rozšíření měly účastnit (Polsko, Maďarsko a Česká republika). Některým oponentům se tento výběr zdál minimálně provokativní s ohledem na slib Helmuta Kohla³⁹ daný Michailu Gorbačovovi⁴⁰ v roce 1990, že žádná země, která se účastnila Varšavské smlouvy, nebude přijata do NATO (Granville 1999: 165). Také z geopolitického hlediska je selekce zrovna těchto tří států problematická; středoevropské země totiž tradičně tvořily jakousi nárazníkovou zónu mezi Německem a Ruskem, která, zapojením se těchto států do západních struktur, zmizela. Navíc tato první vlna rozšíření signalizovala světu a především Rusku, že budoucnost středoevropských států je jasně dána a že jsou nyní pod americkým potažmo západním vlivem (Granville 1999: 165; Hillen, Noonan 1998: 30-31). Nejdiskutovanějším státem se stalo Maďarsko, které se v případě přijetí mělo stát „aliančním ostrovem“, neboť nesdílelo hranice s žádným ze členů NATO. Geograficky by připojení Maďarska dávalo smysl v případě, že by spolu s ním bylo přijato buď Rakousku, Slovensko nebo Slovinsko. Rakousko si však zachovávalo svou neutralitu, Slovensko nesplňovalo kritérium o demokratickém politickém zřízení a

závazek k demokratickým civilně-vojenským vztahům a institucionálním strukturám (Studie NATO o rozšíření 1995).

³⁸ Významný americký diplomat nejvíce známý pro prosazování politiky „zadržování komunismu“ vůči SSSR po druhé světové válce. Několik let strávil v Moskvě sledováním sovětské diplomacie, jejíž podrobnou analýzu popsal v článku vydaném v červenci 1947 ve *Foreign Affairs* a podepsaném pseudonymem „X“ (britannica.com).

³⁹ Německý politik, který byl kancléřem Západního Německa v letech 1982-1990 a znovu-sjednoceného Německa v letech 1990-1998 (britannica.com).

⁴⁰ Generální tajemník Komunistické strany SSSR v letech 1985-1991a prezident SSSR 1990-1991, je znám tím, že demokratizoval sovětský režim a decentralizoval ekonomický systém, což byl jeden z důvodů rozpadu SSSR (britannica.com).

Slovinsko by sice územně bezesporu spojilo Maďarsko s Itálií coby členem NATO, ale logisticky by problém nevyřešilo, neboť maďarsko-slovinské hranice protínala jediná silnice a žádná železnice. Maďarsko se tak mělo stát členem NATO, kterého by bylo vůbec nejtěžší ochránit v případě krize (Roskin 1998: 30-38; Hillen, Noonan 1998: 30-31).

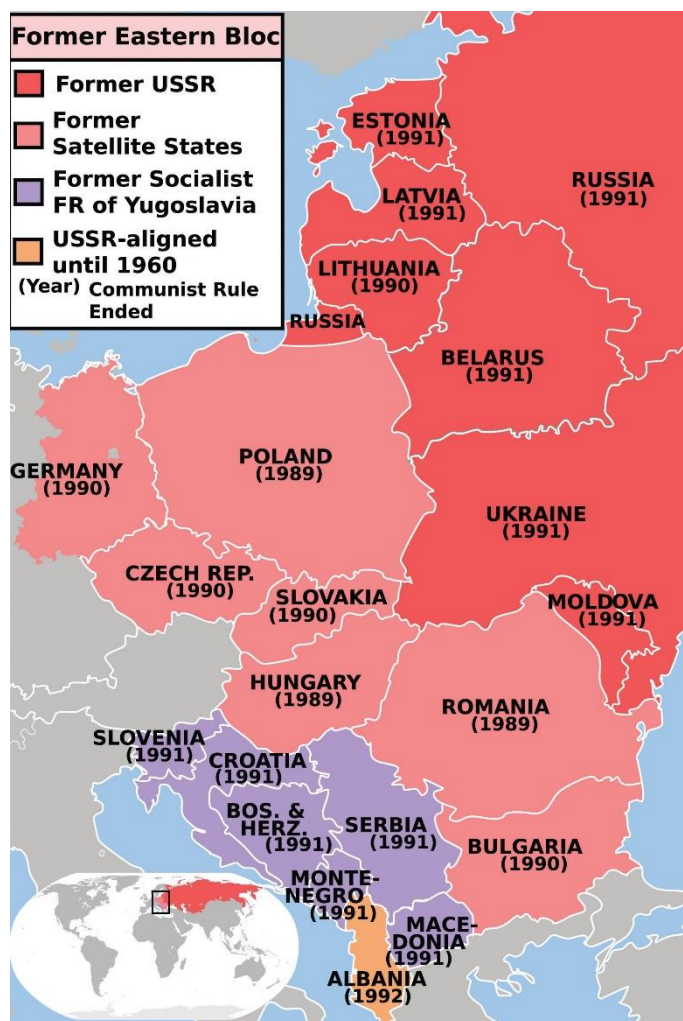
V rámci politiky „otevřených dveří“⁴¹ navíc byla ke vstupu do NATO pozvána de facto jakákoli země, která by splňovala podmínky dané ve Studii NATO o rozšíření z roku 1995. To vedlo k otázkám ohledně dalšího rozšiřování. Na jednu stranu, pokud by měla politika „otevřených dveří“ pokračovat, znamenalo by to zapojit do aliančních struktur i země jako Estonsko, Lotyšsko nebo Litva, což vyvolávalo ještě větší obavy z ruské reakce, neboť tentokrát by se nejednalo o pouhé satelity bývalého SSSR, ale přímo o sovětské územní součásti. Na druhou stranu, pokud by politika „otevřených dveří“ nepokračovala, vyvstala by otázka, jaký smysl mělo rozšíření Aliance o Polsko, Maďarsko a Českou republiku? S dalším rozšiřováním by pak souvisely i jiné problémy, jako financování nebo homogenita Aliance, která by přijetím tolika států byla přinejmenším narušená (Art 1998: 383-385; Goldgeier 1999: 18; Roskin 1998: 30-38). Pokud by NATO chtěla skutečně získat strategickou výhodu vůči Rusku, musela by do svých struktur integrovat také Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko a apelovat na vstup Ukrajiny. Aliance by se tak posunula na ruskou hranici, zkrátila by tak dobu výstrahy pro ruskou protivzdušnou obranu a eliminovala ruskou černomořskou flotilu (Kříž: 2006: 44).

Druhá vlna rozšíření přišla v roce 2004 a bylo o ní rozhodnuto na summitu v Praze v roce 2002. Ke vstupu byly pozvány následující země: Bulharsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. K takovému masivnímu rozšíření se NATO rozhodla s ohledem na změnu bezpečnostního prostředí a v deklaraci ze summitu uvádí, že takto je nejlépe schopna čelit novým mezinárodním výzvám, jako je terorismus (Deklarace z Pražského summitu 2002). Integrací těchto zemí do svých struktur však Aliance získala především z geografického hlediska. Pobaltské státy rozšířily alianční teritorium až k ruským hranicím, jak je podrobně popsáno v podkapitole *geografická blízkost*, a navíc se tím zásadně eliminoval ruský vliv

⁴¹ Politika „otevřených dveří“ (open door policy) vychází z článku 10 Washingtonské smlouvy, který říká, že členství v Alianci je otevřeno jakémukoli evropskému státu, který je ochoten přijmout principy zakládající deklarace a posilovat bezpečnost severoatlantického prostředí (NATOa).

v regionu Baltského moře a Slovensko a Slovinsko propojilo Maďarsko se zbylými členy.

V roce 2008 se konal Summit NATO v Bukurešti, kde byly pozvány zatím poslední přistoupivší země, Albánie a Chorvatsko, které se oficiálně staly členy v roce 2009. Bukurešťská deklarace uvádí, že důvodem pozvání je především posílení bezpečnosti v euro-atlantickém prostoru. Zároveň se členové Aliance dohodli, že Gruzie a Ukrajina, s nimiž je již veden intenzivní dialog, se „... jednoho dne stanou členy.“ (Deklarace z Bukurešťského summitu 2008).

Zdroj: http://images.flatworldknowledge.com/trowbridge2_1.0/trowbridge2_1.0-fig13_016.jpg

Na mapě lze vidět, že ze všech zemí, které byly pod vlivem SSSR nebo jeho integrální součástí, pouze Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá Hora, Makedonie, Bělorusko, Moldavsko a Ukrajina se nestaly členem NATO, přičemž Ukrajina navázala přístupové rozhovory. Stejně tak i Gruzie, která se nachází mimo rozsah mapy, nicméně

sdlí hranici s Ruskem. Ukrajina a Gruzie navíc byly pozvány k integraci do NATO i přes odpor některých členských států jako Francie nebo Německa (Mearsheimer 2014).

Druhá významná nesrovnalost mezi Aliancí proklamovanou politikou a skutečně prováděnou politikou vzniknul v souvislosti s Kosovskou krizí, která je podrobně popsána v podkapitole věnující se *ofenzivním schopnostem* NATO. Ovšem pokud jde o hodnocení proměnné *agresivita nepřitele*, je nutné zdůraznit zásadní rozpor, který tento případ ukázal. Severoatlantická aliance se ne vždy drží předepsaných pravidel a operuje v kontrastu s principy, jež si vytyčila. „*Vzhledem k rozporu operace (alianční letecké údery) s mezinárodním právem, politickým okolnostem jejího zahájení a charakteru bojových operací a absenci mandátu Rady bezpečnosti OSN se nejednalo o operaci NATO na podporu míru. Přestože se většina autorů tomuto označení vyhýbá, je nutné alianční vojenské akce označit termínem válka. Jednalo se o konflikt dvou a více států, ve kterém bylo použito ozbrojené násilí v masovém měřítku..., v němž přišlo o život tisíce a více lidí.*“ (Kříž 2006: 117)

Třetí nesrovnalost pak vychází z prohlášení B. Clintona a dalších zastánců rozšíření⁴² o tom, že NATO a její rozšíření není namířeno proti Rusku (Clinton citován in Mitchell 1996). Vezmeme-li v úvahu státy, které se po rozpadu SSSR staly členy Aliance jako první, a uvážíme-li jejich historickou zkušenost se SSSR⁴³, ochrana před Ruskem se zdá být nikoli jediným, nicméně minimálně primárním důvodem pro to, aby aspirovaly na členství v NATO (Roskin 1998: 30-38).

Pokud bychom měli hodnotit zahraniční politiku NATO pouze na základě oficiálních dokumentů, které vydává, tak bychom s největší pravděpodobností nenalezli žádné negativní intence, jež by měly vést k cílenému ohrožení Ruska. Porovnáme-li to však se zahraniční politikou, kterou v praxi provádí, můžeme vidět snahu minimálně získat převahu nad územím, které kdysi zcela podléhalo sovětskému vlivu. Z toho důvodu hodnotím v této práci vliv proměnné *agresivita nepřitele – skutečná zahraniční politika NATO jako slabě negativní.*

⁴² Např. náměstek ministra zahraničí Strobe Talbott nebo Madeleine Albright (do roku 1997 byla americká velvyslankyně při OSN a od roku 1997 do roku 2001 zastávala pozici státního tajemníka) (Roskin 1998: 30-38).

⁴³ „*Varšava, Praha a Budapešť nechtějí vstoupit do NATO, protože je to „hezké“, ale protože jim to poskytuje bezpečnostní záruky v čele s USA. Poláci si velmi dobře pamatují, jaké to bylo v roce 1956 a 1981, když byli ohroženi ruskou invazí. Maďaři si vzpomenu na zdrcující potlačení jejich protestu v roce 1956. Češi si vzpomenu na drtivé potlačení jejich „Pražského jara“ v roce 1968.*“ (Roskin 1998: 30-38)

4.3.2. Vnímaná agresivita nepřítele

Abych byla schopná zhodnotit, zda Rusko vnímá zahraniční politiku NATO jako agresivní, uvedu v této podkapitole reakce vybraných ruských politiků a představitelů armády na konkrétní kroky, které Aliance podnikla po rozpadu SSSR. Prvním zásadním narušením vývoje vztahů NATO-Rusko bylo alianční bombardování namířené proti Bosenským Srbům⁴⁴. Boris Jelcin⁴⁵ to v roce 1995 popsal slovy: „*Tohle je první známka toho, co by se mohlo stát, kdyby se NATO posunulo na hranice Ruské federace. Plamen války by se mohl rozhořet napříč celou Evropou.*“ (Jelcin citován in Mearsheimer 2014) Zdaleka to však nedosahuje takového stupně znepokojení, jaké vyvolala Kosovská krize, kvůli které se 24. března 1999 konalo mimořádné zasedání RB OSN. Každý ze členů RB OSN měl možnost se k neautorizovanému bombardování kosovských Albánců vyjádřit prostřednictvím svého zástupce. Sergej Lavrov⁴⁶ za Ruskou federaci vyjádřil pobouření nad užitím síly proti Svazové republice Jugoslávie. „*Pokusy uplatňovat v mezinárodním právu různá kritéria a nerespektování právních norem vytváří nebezpečný precedent.*“ (osn.cz) Zároveň pak zdůraznil, že došlo i k porušení Zakládajícího aktu o vztahu mezi Ruskou federací a NATO⁴⁷. Kosovská krize posunula vztahy mezi NATO a Ruskem zpět a vyvolala v Rusech obezřetnost a nedůvěru. Ruská armáda v reakci na tento alianční krok představila tzv. „Zapad-99“, což byla rozsáhlá cvičení, kterými se připravovala na potenciální scénář útoku ze strany NATO, podle něhož měla Aliance zahájit vzdušnou a námořní blokádu Kaliningradské enklávy⁴⁸, a pak začít útočit bombardéry a řízenými střelami (Felgenhauer 2007).

⁴⁴ Příčinou války v Bosně a Hercegovině byla snaha Chorvatů a Srbů o vytvoření národního státu. Nepřehledná situace zabraňovala mezinárodním společenstvím, aby jakkoli výrazněji zasáhla. Od podzimu 1992 zahájila NATO monitorování vzdušného prostoru, následně se cíl operace změnil na vynucování bezletových zón, jež byly vyhlášeny RB OSN nad bývalou Jugoslávií. Patovou se situace stala přijetím vojenského paktu mezi bosenskými Chorvaty a Bosňany v létě 1995. Srbové ztratili převahu a tím zmizela i jakákoli šance na mírová jednání. Proto NATO reagovala leteckými útoky na bosensko-srbské cíle, čímž se snažila vytvořit opět rovnováhu a připravit tak prostředí pro mírová jednání (Kříž: 2006: 92-94).

⁴⁵ Boris Nikolajevič Jelcin byl ruský politik, který se v roce 1990 stal prezidentem Ruské federace a v roce 1991 byl jako první čelní představitel této země do svého úřadu zvolen občany ve volbách (britannica.com).

⁴⁶ Sergej Viktorovič Lavrov je ruský diplomat a politik, který se v roce 2004 stal ministrem zahraničních věcí Ruské federace a je jím do současnosti (CT24).

⁴⁷ Zakládající akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi NATO a Ruskou federací byl v roce 1997 podepsán ve francouzské Paříži a mimo jiné stanovuje povinnost obou stran se navzájem informovat v případě, že by mělo dojít k použití vojenské síly (Zakládající akt 1997).

⁴⁸ Kaliningradská oblast leží mezi Polskem a Lotyšskem a geograficky je pro Rusko nesmírně důležitá, neboť mu poskytuje přístup k Baltskému moři. Strategicky je pro Rusy Kaliningrad nepostradatelný,

Ruskou odezvu na rozšiřování NATO jsem podrobně rozebírala v podkapitole *geografická blízkost* i v podkapitole *agresivita nepřítelů – skutečná zahraniční politika NATO*. Nejlépe ruský postoj vystihuje prohlášení V. Putina na mnichovské konferenci o bezpečnosti v roce 2007, kde přímo říká, že „...z našeho (ruského) úhlu pohledu je to (rozšiřování NATO) *jasná provokace, která snižuje vzájemnou důvěru.*“ (Putin 2007) V tomtéž proslovu pak poukazuje na slib daný Manfredem Wörnerem⁴⁹, generální tajemník NATO v letech 1988-1994, že se Aliance nebude rozšiřovat. „*Fakt, že se nechystáme rozmisťovat naše (alianční) síly za německé území, dává SSSR garanci bezpečnosti.*“ (Putin 2007) V. Putin ve svém projevu přímo citoval M. Wörnera a následně se přítomných ptal „... *kde je ta garance?*“ (Putin 2007)

Tento ruský anti-alianční postoj byl v roce 2006 ještě více posílen kvůli návrhu na vybudování americké protiraketové základny v České republice a v Polsku⁵⁰. Dle tříhvězdičkového generála ruské armády, Vladimira Popovkina⁵¹, to Rusové vidí jako pokus o odvetu za některé ruské kroky, provedené ještě během studené války, a jako příklad uvedl kubánskou raketovou krizi⁵² z 60. let. Neopomenul zdůraznit, že vztahy Ruska se Západem jsou špatné a americká protiraketová základna tyto problémy minimálně znásobí. Z jeho slov vyplývá, že ruská vláda považuje oficiálně uváděné důvody pro její výstavbu za lživé. „... *americké základny by byly jasnou hrozbou pro Rusko. Je nepravděpodobné, že by iránské nebo severokorejské rakety měly létat přes vzdušný prostor Polska a České republiky. Kdyby taková základna byla umístěna v Turecku, což je také člen NATO, a mnohem blíže k Íránu, na nic bychom se neptali.*“ (Popovkin citován in Felgenhauer 2007)

nicméně je to také jejich „slabé místo“, neboť je uvězněni mezi členy NATO a hranice s Ruskem přímo nemá (bbc.com).

⁴⁹ Německý politik, který byl v letech 1965-1988 členem Bundestagu a od roku 1988 do roku 1994 zastával funkci generálního tajemníka NATO (britannica.com)

⁵⁰ Vláda USA chtěla v České republice a v Polsku umístit některé komponenty svého systému obrany, který měl chránit území USA před útokem mezikontinentálními balistickými střelami z tzv. „ničemných států“ (rogue states). Za „ničemný stát“ v té době byl považován především Írán a Severní Korea (Červenka 2007: 3).

⁵¹ Po tom, co V. Putin vytvořil Ruské kosmické síly (Russian Space Forces), novou armádní pobočku, v roce 2001, V. Popovkin se stal nejprve náčelníkem štábu a následně jejím velitelem. V roce 2010 byl jmenován náměstkem ministra dopravy, ale funkci zastával pouze do roku 2011, kdy byl zvolen do čela Roskosmu (ruské Federální kosmické agentury). Zemřel v roce 2014 (themoscowtimes.com)

⁵² V roce 1960 slíbil tehdejší sovětský premiér, Nikita Chruščov, že SSSR bude Kubu chránit, z toho důvodu začal SSSR umisťovat svoje balistické střely na Kubu. USA tím byly silně znepokojeny vzhledem k tomu, že tyto balistické střely by doletěly až na americké území. I přes velké rozpory se situaci podařilo na pokraji jaderného konfliktu diplomaticky vyřešit a SSSR své balistické rakety z Kubu stáhnul (britannica.com)

Na Bukurešťském summitu NATO v roce 2008 alianční členové otevřeně prohlásili, že Ukrajina a Gruzie se stanou členy, což ještě více prohloubilo ruskou nedůvěru vůči NATO. Alexandr Gruško⁵³, náměstek ruského ministra zahraničí, prohlásil ukrajinské a gruzínské členství v Alianci za obrovskou strategickou chybu, která by mohla mít velmi vážné následky a negativně ovlivnit evropskou bezpečnost (Gruško citová in Mearsheimer). V. Putin se nezdíral označit snahu o integraci těchto dvou zemí do struktur NATO za přímou hrozbu pro Rusko (Putin citován in Mearsheimer 2014). Na tiskové konferenci pořádané při příležitosti státní návštěvy německé kancléřky Angely Merkelové⁵⁴ v Moskvě 8. března 2008 V. Putin označil nekonečnou expanzi NATO za škodlivou a kontraproduktivní (Felgenhauer 2008). Po poslední vlně rozšíření v roce 2009, kdy se členem Aliance stalo Chorvatsko a Albánie, Moskva vydala prohlášení, ve kterém podezírá NATO, že alianční pokusy o dialog s Ruskou federací jsou pouze prostředkem, jak si ospravedlnit vlastní význam (Baev 2009).

Gruzie byla po válce s Ruskem⁵⁵ v roce 2008 příliš vyčerpaná a oslabená na to, aby byla v dohledné době schopná technicky splnit přístupová kritéria, která si Aliance vytyčila. Ukrajina však v přístupových rozhovorech pokračovala. Především ze strategických a geopolitických důvodů (které budu podrobně popisovat v poslední kapitole) byla však integrace této země do struktur NATO z ruského pohledu de facto nemyslitelná. Náměstek ministra obrany, Anatolij Antonov⁵⁶, označil tento krok za způsob, jak vytvořit mezi NATO a Ruskem rozpor hluboký natolik, že nebude možné jejich vztah znovu obnovit (Grove 2014).

Také klíčové strategické dokumenty, vydávané ruskou vládou, se zmiňují o NATO. V. Putin po svém nástupu do funkce prezidenta vydal v roce 2000 *Koncepci národní bezpečnosti Ruské federace*, jejíž třetí část definovala hrozby ruské národní bezpečnosti. Mimo jiné se ve výčtu hrozeb objevuje také posilování vojensko-politických bloků a aliancí, a to především východní rozšíření NATO a výstavba

⁵³ Alexander Gruško byl od roku 2005 do roku 2012 náměstkem ruského ministra zahraničních věcí a v současné době zastává funkci stálého velvyslance Ruska při NATO (missiontonato.ru)

⁵⁴ Německá politička, která se v roce 2005 stala první ženou na postu kancléře Německa a ve funkci je do současnosti (britanica.com)

⁵⁵ Podrobně je konflikt popsán v podkapitole *agresivita nepřítele – skutečná zahraniční politika NATO* v poznámce číslo 33

⁵⁶ Anatolij Antonov více než 30 let pracoval pro ruské ministerstvo zahraničí na různých pozicích, v roce 2004 se stal ředitelem Odboru pro bezpečnost a odzbrojení Ruské federace a v roce 2011 byl jmenován do funkce náměstka ministra obrany (eng.mil.ru).

zahraničních vojenských základen poblíž ruských hranic. Za hrozbu Rusko považuje také oslabování role OSN v mezinárodním prostředí (což odkazuje především na Kosovskou krizi) (Konceptce národní bezpečnosti RF 2000). Druhým klíčovým strategickým dokumentem je *Vojenská doktrína RF*, ve které Rusko přímo odmítá vedoucí úlohu jakýchkoli jiných mezinárodních organizací kromě RB OSN (Vojenská doktrína RF 2000). Rusko totiž prostřednictvím RB OSN posiluje svou roli v mezinárodní politice a možnost užití veta mu poskytuje garanci bezpečnosti. Kdyby mezinárodní politice dominovala NATO, tak by o tuto garanci Rusko přišlo (de Haas 2011: 8). Třetí a poslední strategický dokument, vydaný na počátku prvního funkčního období V. Putina, byla *Zahraničněpolitická konceptce RF*, z níž je patrné, že vztahy s NATO nepatří mezi priority a Rusko se orientuje především na spolupráci s EU (Zahraničněpolitická konceptce RF 2000).

Podobně jako V. Putin i Dmitrij Medveděv, prezident RF nastoupivší do funkce v roce 2008, vydal klíčové strategické dokumenty. Jako první byla v červenci 2008 vydána *Konceptce zahraniční politiky RF*, která je z 80% totožná s tou předchozí. Pokud jde o vztah s NATO, tak je zde řečeno, že je Rusko připravené rozvíjet spolupráci na půdě Rady NATO-Rusko, ale zachovává si odmítavý postoj k aliančnímu rozšiřování, a to konkrétně k integraci Ukrajiny a Gruzie (Eichler, Tichý 2013: 181-182). V srpnu roku 2008, jen necelý měsíc po skončení rusko-gruzínského konfliktu, vydal D. Medveděv *5 bodů zahraniční a bezpečnostní politiky RF* (tzv. Medveděvova doktrína), přičemž pozornost upoutal především poslední pátý bod, který jasně a přímočaře sděluje, že Rusko má své zóny „privilegovaných“ zájmů a v případě, že tyto zájmy nebudou uznány vnějšími partnery, bude Rusko nuceno ke konfrontaci (Reynolds 2008). Po skončení rusko-gruzínského konfliktu vyhlásil D. Medveděv zcela novou politickou koncepci, která se dotýkala především armády, jež měla projít zásadní modernizací. Více o tomto tématu budu psát v podkapitole *agregovaná moc*. V květnu 2009 pak ruský prezident schválil *Národní bezpečnostní strategii RF do roku 2020*. Motivací pro vydání tohoto dokumentu byly velmi napjaté vztahy se Západem, kvůli událostem v Jižní Osetii a Abcházii. Proto jsou zde kombinovány prvky kontinuity a pragmatismu ovlivněné ochotou vztahy s NATO obnovit. I přesto však strategie zdůrazňuje, že rozšiřování Aliance spolu s jejími pokusy hrát globální roli

v mezinárodní bezpečnosti, jsou pro Rusko hrozbou (Eichler, Tichý 2013: 192-193; Kureev 2016).

V únoru 2010 byla v reakci na jednání Rady NATO-Rusko na Korfu, konanému v červnu 2009, vydána nová *Vojenská doktrína RF*. Obě strany se dohodly na potřebě vybudovat skutečné a silné partnerství. V této otázce je však doktrína poměrně protichůdná; zatímco na jednom místě volá po prohloubení vztahů se Západem, na jiném místě opakuje své znepokojení ohledně rozšiřování NATO a jejich intencí dominovat mezinárodně-bezpečnostnímu prostředí, jak je uvedeno i ve všech předchozích dokumentech ohledně zahraniční, bezpečnostní a vojenské politiky RF (Eichler, Tichý 2013: 202, *Vojenská doktrína RF* 2010).

Zatím poslední *Koncepce zahraniční politiky RF* byla vydána nynějším a opětovným prezidentem V. Putinem v roce 2013. Rusko zde obviňuje Západ z globální a ekonomické krize a za velkou hrozbu ze strany Západu považuje užívání politických technologií (soft power⁵⁷) k zasahování do politického života suverénních států, čímž se snaží měnit „nálady“ společnosti i elit těchto zemí, aby jim tak vnutil jeho politický a společenský model (Rodkiewicz 2013; *Koncepce zahraniční politiky RF* 2013). Naráží tím především na „barevné revoluce“⁵⁸ na Ukrajině, které považuje za nástroj Západem užívaný k tomu, aby odvrátil Ukrajinu od Ruska. Často se jedná o financování jednotlivců i organizací, kteří smýšlejí pro-západně (Mearsheimer 2014)

Rusko, i přes veškeré snahy vytvořit partnerství, vnímá Alianci jako svého nepřítel a svou hrozbu. Kroky, které NATO podniká, vnímá Moskva jako více než agresivní; mnohdy je považuje za záměrně vytvořenou hrozbu namířenou přímo proti Ruské Federaci. Z toho důvodu hodnotím tuto proměnnou jako *silně negativní*.

4.4. Agregovaná moc

Poslední zkoumanou proměnnou v této práci je *agregovaná moc*, která se skládá ze dvou elementů, jež budu zkoumat: vojenské kapacity a obranný rozpočet. Oba elementy budu analyzovat jak u NATO, tak u Ruska a následně je porovnávat. Na

⁵⁷ Přístup k mezinárodním vztahům, typicky zahrnující použití ekonomického či kulturního vlivu. De facto se jedná o úroveň atraktivnosti, kterou stát disponuje

⁵⁸ Blíže v poslední kapitole práce

základě komparace pak zhodnotím, jaký vliv má tato proměnná na zhodnocovací proces hrozby ze strany NATO vůči Rusku.

Severoatlantická aliance čerpá vojenské kapacity od svých členů. Zahrnuje to vojáky i vojenské vybavení jako tanky, ponorky nebo stíhačky. Jediné vojenské zařízení, které vlastní přímo Aliance je flotila letadel AWACS (Airborne Warning and Control Systém – Letecký systém včasné výstrahy a řízení NATO)⁵⁹. Ostatní vybavení a jednotky spadají pod správu jednotlivých členských států, teprve až když NATO rozhodne a vojenské operaci, vyzve spojence, aby poskytli své vojáky a zařízení, které se pak přesunou pod velení NATO. Vytváří se tak tzv. mnohonárodnostní síly CJFT (Combinated Join Task Force⁶⁰) a síly rychlé reakce NATO NRF (NATO Response Force⁶¹) (NATOk).

Pokud jde o celkové kapacity NATO, tak se jedná de facto o součet celkových kapacit jednotlivých členských zemí, neboť teoreticky se každý stát může v případě krize rozhodnout poskytnout pro alianční účely veškeré své vojáky i vybavení. Následující tabulka demonstruje počet tanků, letadel a vojáků v aktivní službě u jednotlivých členských zemí i u Aliance celkem. Island v tabulce uveden není, neboť jako jediný ze členů nemá armádu. Data v tabulce jsou z roku 2013 vzhledem k tomu, že zkoumám potenciální alianční hrozbu pro Rusko před rokem 2014, kdy došlo k anexi Krymu.

Členská země	Tanky	Letadla	Vojáci v aktivní službě
Kanada	120	95	66 000
Norsko	52	63	25 800

⁵⁹ Flotila Boeing E-3A Sentry „Varování ze vzduchu a kontrolní systém“ letadel – umožňuje letecký a námořní dohled. Tato letecká základna NATO se nachází v německém Geilenkirchen a je zde 16 AWACS letadel (NATOj).

⁶⁰ Koncept společného mnohonárodního úkolového uskupení je založen na pružnosti a účinnosti aliančních prostředků od členských zemí. Cílem je, aby NATO byla schopna rychle vytvořit a rozmístit mnohonárodní, taktická, kombinovaná uskupení s vhodným systémem řízení a velení. Taková uskupení by měla být schopna operovat uvnitř i vně hranic NATO a disponovat v případě potřeby silou až jednoho armádního sboru (NATO Office of Information and Press 1999: 249).

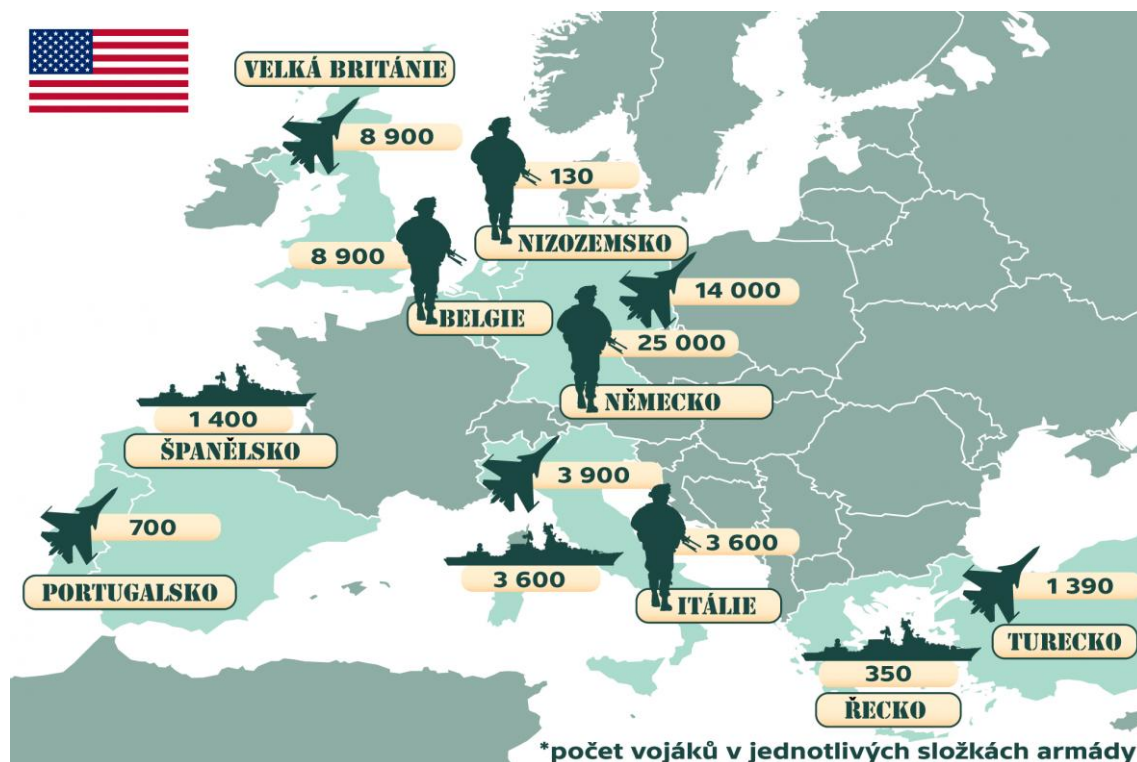
⁶¹ Síly rychlé reakce NATO jsou speciální mnohonárodní jednotky určené k rychlému zásahu prakticky kdekoli na světě. Jedná se o uskupení několika různých vojenských jednotek s celkovým počtem 25 000 vojáků z různých členských zemí. Vojáci jsou ve vysoké pohotovosti na svých domovských základnách a v případě potřeby je Aliance schopná je ihned dopravit na požadované místo, přičemž jednotky mají kapacity na to, aby působily samostatně po dobu 30 dnů bez nutnosti zásobování. Pokud by se však mělo jednat o skutečné bojové operace, je víc než pravděpodobné, že by to bylo méně (NATO Office of Information and Press 1999: 237).

Estonsko	0	0	5750
Lotyšsko	3	0	5310
Litva	0	0	11 800
Dánsko	55	45	17 200
Velká Británie	227	283	169 150
Nizozemsko	0	74	37 400
Belgie	16	88	30 700
Německo	322	205	186 450
Polsko	893	106	99 300
Česká republika	30	47	23 650
Slovenská republika	30	20	15 850
Rumunsko	437	69	71 400
Maďarsko	30	14	26 500
Chorvatsko	75	10	16 550
Slovinsko	46	9	7600
Itálie	200	245	176 000
Francie	254	282	222 200
Španělsko	327	157	134 900
Portugalsko	113	42	42 600
Bulharsko	80	42	31 300
Albánie	3	0	14 250
Řecko	1462	277	143 350
Turecko	2504	352	510 600
Lucembursko	0	0	900
USA	2338	1438	1 492 200
Celkem	9 617	3963	3 584 710

Zdroj: autorka; data: rferl.org

Největší podíl na celkových číslech mají USA. Procentuálně se na těchto vojenských kapacitách podílejí z 24,31 % u tanků, z 36,29 % u letadel a počet amerických vojáků v aktivní sužbě tvoří až 41,63 % z celkového součtu. Přimo

v Evropě se nachází přibližně 60 000 amerických vojáků rozmístěných v různých zemích. Nejvíce jich je v Německu (40 000), stejně jako největší americká základna v Evropě, která se jmenuje Ramstein a službu zde slouží asi 35 000 Američanů. Základna na evropském kontinentu mají USA samozřejmě více a různých charakterů (letecké i námořní) (CT24). Počet vojáků a jejich rozmístění ukazuje následující schéma.

Zdroj: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1031069-nejvice-americanu-slouzi-v-nemecku-kde-je-i-nejvetsi-letecka-zakladna#&gid=1&pid=1>

Pokud jde o vojenské kapacity Ruska, je třeba poznamenat, že vycházím z oficiálních dokumentů. Některé údaje ruská vláda kvůli bezpečnosti ani nezveřejňuje, tudíž je nutné je pouze odhadovat. Ruské síly přítomné v Evropě se pohybují mezi 80 000 – 100 000 vojáků. Podle ruských obranných serverů jsou v evropské části Ruska umístěny tři výsadkové divize, dvě brigády speciálních sil a dvě armády. Mimo to se zde ještě nacházejí námořní flotily – baltská⁶², černomořská⁶³ a severomořská⁶⁴ (CT24).

⁶² Baltská flotila je operační strategickou jednotkou ruského námořnictva v Baltském moři. Hlavní základna se nachází v Kaliningradské oblasti a další je v oblasti Leningradu. Hlavními úkoly flotily jsou: ochrana ekonomické zóny, potlačení nelegálních činností, zajištění bezpečných plaveb a provádění zahraniční politiky v hospodářsky významných oblastech oceánu (návštěvy, rutinní záznamy, společná cvičení apod.) (eng.mil.ru)

Informace o počtech vojáků, výzbroje a dalšího vojenského vybavení se však liší zdroj od zdroje. David A. Shlapak, přední výzkumný analytik mezinárodního prostředí z RAND Corporation⁶⁵, uvádí, že Rusko má nyní v celém západním vojenském okruhu pouze 7 divizí, které jsou umístěné na ruském území a celá armáda disponuje 25 divizemi. Srovnává to se stavem v roce 1989, kdy ještě fungovala Varšavská smlouva, a baltské státy byly integrálními součástmi SSSR. Píše, že v té době bylo na území sovětských spojenců přítomno téměř půl milionu ruských vojáků a 27 manévrovacích divizí (Shlapak 2014). Server *The Economist* napsal, že ačkoli ruská vláda uvádí, že počet vojáků v aktivní službě je 1 milion, ve skutečnosti je to asi 700 000 (economist.com). I přestože se přesnost informací liší, shoda panuje v tom, že ruské kapacity ze statistik vycházejí nižší než kapacity NATO. Následující tabulka ukazuje počet ruských tanků, letadel a vojáků v aktivní službě v roce 2013. Data pocházejí ze stejného zdroje, z jakého pochází i data uvedená u Aliance a jednotlivých aliančních členů v tabulce výše, aby informace byly srovnatelné. Můžeme vidět, že ruské kapacity tvoří v průměru zhruba jednu třetinu kapacit aliančních.

Země	Tanky	Letadla	Vojáci v aktivní službě
Rusko	2550	1389	845 000

Zdroj: autorka; data: rferl.org

Druhý z elementů, tvořících *agregovanou moc*, je velikost rozpočtu na obranu. Financování NATO má poměrně složitý mechanismus. Celkově lze příjmy Aliance rozdělit na přímé a nepřímé. Vzhledem k tomu, že vojenské jednotky a hmotné vojenské prostředky jako ponorky, lodě, tanky, dělostřelecké a jiné zbraňové systémy a další zařízení, spadají pod vedení a velení členských zemí, náleží jim i finanční odpovědnost za jejich fungování a případné poskytnutí pro alianční účely. Také odměna vojáků, jež slouží v sídle NATO nebo na jakémkoli jiném mezinárodním velitelství v rámci

⁶³ Ruská černomořská flotila je součástí ruského námořnictva a je prostředkem, jež zajišťuje bezpečnost Ruské federace na jihu. Hlavní úkoly černomořské flotily jsou stejné, jako v případě baltské. (flot.sevastopol.inf)

⁶⁴ Hlavním úkolem severomořské flotily je bránit daleké severozápadní arktické oblasti Ruska obklopující poloostrov Kola a ochrana ruských hranic (globalsecurity.org).

⁶⁵ RAND Corporation je významné americké analytické centrum s pobočkami v několika státech světa při světových univerzitách

vojenské struktury Aliance, patří mezi finanční odpovědnosti členských zemí. Všechny tyto výdaje aliančních členů jsou považovány za nepřímé příjmy Aliance a vycházejí z obranných rozpočtů každého spojence zvlášť. V roce 2006 se státy dohodly na tom, že jejich národní obranné rozpočty budou ve výši minimálně 2 % hrubého domácího produktu (HDP) každého z nich, přičemž z toho alespoň 20 % bude investováno do modernizace vojenského vybavení a zařízení. Přímé finance, tedy společný rozpočet NATO je trojího druhu: 1) civilní rozpočet, který je hrazen z ministerstev zahraničních věcí jednotlivých států a slouží především na každodenní provoz centrály NATO v Bruselu; 2) vojenský rozpočet, který je hrazen z ministerstev obrany jednotlivých států a slouží především k provozu vojenské struktury NATO; a 3) Program bezpečnostních investic (NATO Security Investment Programme – NSIP), který pokrývá velké výstavby a investice do systémů velení a řízení, které jsou nad rámec národních požadavků obrany⁶⁶ (NATOI). Pro zhodnocení proměnné *agregovaná moc* je důležité nepřímé financování NATO, neboť to přímo ovlivňuje množství i kvalitu aliančních vojenských kapacit. Následující tabulka ukazuje, kolik jednotlivé země investovaly v roce 2013 do svých armád a tím nepřímo do NATO, zároveň tabulka obsahuje údaje o tom, kolik procent HDP států tato částka představovala. Island opět není zahrnut do tabulky, vzhledem ke skutečnosti, že nedisponuje armádou. Z tabulky je patrné, že závazek o obranných výdajích ve výši 2 % HDP dodržely pouze tři země: Velká Británie, Řecko a USA.

Členská země	Obranné výdaje v mil. amerických dolarů	Obranné výdaje v procentech HPD
Kanada	18221	1,0
Norsko	7407	1,4
Estonsko	480	1,9
Lotyšsko	281	0,9
Litva	355	0,8
Dánsko	4216	1,3

⁶⁶ Projekty v rámci NSIP jsou realizovány buď jednotlivými hostitelskými zeměmi, nebo různými agenturami NATO v závislosti na jejich odbornosti. Mezi takové projekty řadíme například ochranu komunikačních a informačních systémů, ochranu vojenských velitelství pro integrované struktury a nasazené operace, kritických letišť nebo palivových systémů (NATOI).

Velká Británie	62263	2,3
Nizozemsko	10226	1,2
Belgie	5264	1,0
Německo	45932	1,2
Polsko	9007	1,7
Česká republika	2147	1,0
Slovenská republika	968	1,0
Rumunsko	2452	1,3
Maďarsko	1272	0,9
Chorvatsko	850	1,5
Slovinsko	507	1,1
Itálie	26658	1,2
Francie	52317	1,9
Španělsko	12607	0,9
Portugalsko	3262	1,5
Bulharsko	811	1,5
Albánie	180	1,4
Řecko	5310	2,2
Turecko	14534	1,8
Lucembursko	234	0,4
USA	680825	4,1

Zdroj: autorka; data: Defence Expenditures Data for 2014 and Estimates for 2015

Pokud jde o Rusko, i v tomto případě se informace různí. Rusko-gruzínský konflikt ukázal limity ruské armády. I přestože Rusko v pětidenní válce poměrně sebevědomě zvítězilo, ukázalo se, že jeho armáda není příliš dobře schopná vést delší válku v moderním pojetí. Ukázalo se totiž, že velké množství zbraní a techniky je zastaralých a je třeba je modernizovat. Hlavním cílem těchto reorganizačních plánů bylo zvýšení bojové pohotovosti ozbrojených sil Ruska, snížení počtu starších důstojníků, zvýšení počtu mladších důstojníků a zajištění odpovídajícího vybavení a moderních zbraní. (Eichler, Tichý 2013: 190). V září 2012 ruská vláda představila návrh na rozpočet na období od roku 2013 do roku 2015, který Duma schválila ve výši 12 745

bilionů rublů s tím, že třetina peněz byla určena právě na obranu. Předpokladem bylo, že každý rok se částka bude zvyšovat; podle přepočtu na HDP měly obranné výdaje tvořit 3,2 % v roce 2013, 3,4 % v roce 2014 a 3,7 % v roce 2015 (Forss 2013: 65-66). Konečným číslem, pokud jde o HDP, bylo v roce 2013 4,59 %, což je v přepočtu na americké dolary téměř 60 miliard. Pro srovnání s Aliancí, pouze USA měly v roce 2013 výdaje na obranu ve výši 680 miliard dolarů. Jedná se o více než desetinásobek ruského obranného rozpočtu, a to pouze v poměru s USA. Navíc musíme zohlednit skutečnost, že Rusko do svých výdajů na obranu započítává i aspekty, které Aliance do zhodnocování národních rozpočtů členů nezahrnuje, jako například peníze veteránů (Forss 2013: 66).

V následující tabulce jsou pro srovnání uvedena data ohledně kapacit a financí u Ruska i u NATO.

	Tanky	Letadla	Vojáci v aktivní službě	Obranné výdaje v mld. dolarů)
NATO	9 617	3963	3 584 710	968,6
Rusko	2550	1389	845 000	58,2

Zdroj: autorka; data: rferl.org

Z uvedených údajů je jasně patrné, že pokud jde o kvantitu vojenských kapacit a množství finančních prostředků vynaložených na jejich fungování, modernizaci a vývoj, tak NATO mnohonásobně předčí Ruskou federaci. Z toho důvodu hodnotím proměnnou *agregovaná moc* jako *silně negativní*.

4.5. Hodnocení proměnných

Proměnná		Zhodnocení
Geografická blízkost		Slabě negativní
Ofenzivní schopnosti		Slabě negativní
Agresivita potenciálního nepřítele	Skutečná zahraniční politika NATO 	Slabě negativní
	Agrese vnímaná Ruskem 	Silně negativní
Agregovaná moc		Silně negativní

Zdroj: autorka

Na základě analýzy popsané v předchozí kapitole jsem hodnotila čtyři proměnné: *geografická blízkost*, *ofenzivní schopnosti*, *agresivita potenciálního nepřítele* (hodnocena dvojím způsobem jako *skutečná zahraniční politika NATO* a *agrese vnímaná Ruskem*) a *agregovaná moc*. Ve schématu výše na stránce jsou uvedeny výsledky analýzy. O všech proměnných lze na základě testování říci, že měly negativní vliv na ruské zhodnocování hrozby ze strany NATO, přičemž *agresivita nepřítele* – *agrese vnímaná Ruskem* a *agregovaná moc* jsem vyhodnotila jako *silně negativní* a ostatní jako *slabě negativní*. Vyplývá z toho, že první testovací část této práce potvrdila první část mé hypotézy a analyzováním proměnných, odvozených od teorie rovnováhy hrozeb S. Walta, jsem zjistila, že NATO svými kroky skutečně vytvořilo hrozbu pro Rusko a způsobilo nevyváženost mezinárodního prostředí.

5. Testování – druhá část

V první části testování jsem zjistila, že čtyři proměnné, které vstupují do procesu hodnocení hrozby pro Rusko ze strany NATO, ovlivňují tento proces slabě negativně až silně negativně, což jsem podložila argumenty a fakty ve čtvrté kapitole věnující se každé proměnné zvlášť. Podle teorie S. Walta by v takovém případě mělo následovat tzv. alianční chování. Rusko by tedy po tom, co vyhodnotilo NATO jako hrozbu, mělo reagovat buď tím, že se k Alianci připojí a eliminuje tak riziko napadení, čímž hrozbu vyváží, nebo tím, že samo uzavře alianci s jedním a více dalšími státy, které by se mohly cítit ohroženy ze strany NATO, a mezinárodní prostředí tak bude také opět v rovnováze. Vzhledem ke vztahům mezi Ruskem a NATO, které jsou budovány velmi obtížně, zdlouhavě a diplomaticky, a navíc jsou poznamenány hlubokou nedůvěrou, byla vyloučena možnost bandwagoningu. Kdyby se totiž Rusko stalo členem NATO, vztahovala by se na něj ochrana v případě napadení podle článku 5 Washingtonské smlouvy. V praxi by tak mohlo dojít k tomu, že by Západ musel bránit Rusko a naopak. Pokud tedy chtěla ruská vláda vyvážit tuto Aliancí vytvořenou hrozbu, mohla podle teorie S. Walta jediné uzavřít nějakou alianci jako protiváhu (nabízí se analogie ze 40. a 50. let, kdy v roce 1949 byla založena NATO na ochranu před SSSR a SSSR v reakci na to založil v roce 1955 Varšavskou smlouvu).

V květnu 1992 byla podepsána Smlouva o kolektivní bezpečnosti (*Collective Security Treaty* – CST) mezi devíti státy: RF, Arménií, Běloruskem, Kazachstánem, Kyrgyzstánem, Tádžikistánem, Ázerbájdžánem, Uzbekistánem a Gruzii. CST byla podepsána na pět let s možností tuto spolupráci následně prodloužit. V roce 1999 byla tedy smlouva podepsána znovu, nicméně členy zůstalo pouze šest zemí, neboť Ázerbájdžán, Uzbekistán a Gruzie své další členství odmítly (Uzbekistán se znovu zapojil do struktur CST v roce 2006, ale v roce 2012 své členství opět suspendoval). V roce 2002 byla této smlouvě dána podoba mezinárodní organizace a vznikla tak Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti (*Collective Security Treaty Organization* - CSTO) (odkb.gov.ru, Bodner 2014). Této bezpečnostní Alianci dominuje RF a ředitel ruského Výzkumného ústavu pro bezpečnost (CAST), Ruslan Puhkov, dokonce prohlásil, že stejně tak, jako USA vytvořily NATO, aby mohly globálně šířit svůj vliv, tak Rusko vnímá CSTO jako prostředek k udržení si pozice regionálního hegemona

(Puhkov citován in Bodner 2014). Problém CSTO však spočívá v heterogenitě názorů jejích členů, neboť ostatní alianční partneři odmítají ruskou snahu upevňovat si své postavení v euroasijském regionu prostřednictvím CSTO a členy zůstávají především z bezpečnostních důvodů (například Arménie, která dlouhodobě bojuje s Ázerbájdžánem o území Náhorního Krabachu) (Bodner 2014). Generální tajemník CSTO, Nikolaj Bordyuzha, před ukrajinskou krizí proklamoval spolupráci mezi NATO a CSTO jako jedinou možnost pro urovnání vztahů mezi Západem s Ruskem. Po událostech na Ukrajině však byla veškerá spolupráce ze strany CSTO pozastavena (Panda 2014).

Zdroj: <http://www.cfr.org/russian-federation/russian-military/p33758>

Na mapě lze vidět, že jediné dvě země, které nejsou součástí žádné z obranných aliancí, sdílejí hranice s Ruskem, a zároveň propojují Rusko s teritoriem NATO, jsou Ukrajina a Gruzie. Kdyby se obě země skutečně staly právoplatnými členy NATO, celá rusko-evropská hranice (s výjimkou Běloruska) by byla tvořena aliančními členy. Lze pozorovat tendenci Ruska zachovávat si jistou moc nad územím, které v minulosti

podléhalo sovětskému vlivu, a to i prostřednictvím ustavení CSTO. Připojení Ukrajiny do struktur NATO by znamenalo rozšíření hranice NATO k hranicím nejenom Ruska ale i CSTO. Politický vývoj na Ukrajině od rozpadu SSSR v roce 1991 do ukrajinské krize v roce 2014 připomíná boj o sféru vlivu mezi Západem a Ruskem. Zatímco Rusko spoléhá na historické, ekonomické a politické vazby, USA „bojují“ o Ukrajinu především prostřednictvím „soft power“. „Victoria Nuland⁶⁷, náměstkyně amerického ministra zahraničních věcí pro evropské a euroasijské záležitosti v prosinci 2013 odhadovala, že USA od roku 1991 investovaly do Ukrajiny více než 5 miliard dolarů, aby jí pomohly dosáhnout budoucnosti, jakou si zaslouží“. (Mearsheimer 2014). Tato tendence Západu naklonit si ukrajinské politické elity i společnost dlouhodobě Moskvu znepokojovala, a i přestože CSTO mnohokrát chtěla s Ukrajinou navázat spolupráci, k oficiálnímu jednání nedošlo. S NATO však navázala Ukrajina vztahy na oficiální úrovni již v roce 1997 prostřednictvím podpisu Charty o zvláštním partnerství (*Charter on Distinctive Partnership*) (Dempsey 2010).

Podle teorie rovnováhy hrozeb S. Walta by logickým řešením ruského vnímání hrozby ze strany NATO v tomto případě bylo zapojení Ukrajiny do struktur CSTO. Jednalo by se o typické alianční chování, kdy státy uzavřou (rozšíří) obrannou alianci, aby tak vytvořily (posílily) protiváhu hrozbě. Podobný krok by však byl možný pouze v případě, že i Ukrajina by se cítila být v nebezpečí ze strany NATO, nebo se přinejmenším nechtěla přímo integrovat do jejích struktur. Z pohledu Ruska však Ukrajina coby člen NATO ještě zvyšuje pocit ohrožení, a to především s ohledem na ruskou námořní flotilu v Sevastopolu na Krymu.

V poslední části mé práce tady budu zkoumat (ne)kauzalitu vztahu mezi vytvořením hroby pro Rusko ze strany NATO a ruskou anexí Krymu. Krátce popíšu politický vývoj Ukrajiny po rozpadu SSSR, aby bylo jasně patrné, jakým způsobem se smýšlení ukrajinských politických elit proměňovalo, až do bodu, kdy došlo k „Euromajdanu“. Pokusím se pak postihnout důvody vzniku „Euromajdanu“ a jeho dopad na Ukrajinu i na Krym. V poslední části kapitoly se zaměřím na geografické postavení Krymu a pokusím se vysvětlit, proč je pro Rusko tak výrazně důležitý a co

⁶⁷ 2005-2008 sloužila jako americká velvyslankyně při NATO, sloužila na Fakultě Národní válečné univerzity (National War University), od února 2010 do června 2011 byla na postu zvláštní vyslankyně konvenčních ozbrojených sil v Evropě a od roku 2013 zastává funkci náměstkyně amerického ministra zahraničních věcí pro evropské a euroasijské záležitosti (state.gov).

tedy Rusko jeho anexí získalo. Na základě těchto informací bych měla být schopna říct, zda lze považovat vztah mezi nerovnováhou mezinárodního prostředí a ruskou anexí Krymu za kauzální, a tedy zda lze potvrdit stanovenou hypotézu.

5.1. Kauzalita vztahu mezi (ne)rovnováhou hrozeb a anexí Krymu

V červenci 1990 byla přijata *Deklarace suverenity Ukrajiny*, která potvrdila princip nezávislosti, demokracie, nedotknutelnosti území Ukrajiny, rozdělení vlády na zákonodárnou, výkonnou a soudní moc, rovnost občanů a státních záruk jejich práv a svobod (ukrkonzulat.cz). V srpnu 1991 pak vyhlásila Ukrajina nezávislost na SSSR. V prosinci 1991 se konaly první prezidentské volby, z nichž jako vítěz vyšel Leonid Kravčuk⁶⁸. 10. července 1994 se konaly druhé prezidentské volby, které vyhrál tehdejší ministerský předseda Leonid Kučma⁶⁹. V prosinci roku 1994 podepsala Ukrajina Budapešťské memorandum o bezpečnostních zárukách⁷⁰ a zahájila proces odstraňování jaderných zbraní, který byl ukončen 1. ledna 1996. Další prezidentské volby se konaly 14. listopadu 1999 a L. Kučmovi se podařilo jeho mandát obhájit. Téměř přesně o rok později 28. listopadu 2000 byl však veřejně obviněn z účasti na únosu a vraždě ukrajinského novináře Heorhije Gongadzeho, což mělo za následek prudký pokles jeho popularity a silnou vlnu protestů. V reakci na to pak L. Kučma slíbil, že v roce 2004 jako prezident odstoupí (huffingtonpost.ca; bbc.com).

I po zveřejnění skandálu si strana L. Kučmy zachovávala postavení nejsilnějšího bloku v parlamentu, začala se ovšem rodit velmi silná opozice pod vedením Viktora Juščenka⁷¹. Prezidentské volby z roku 2004 se do jisté míry staly zlomovými pro

⁶⁸ Leonid Makarovyč Kravčuk byl více než 30 let funkcionářem komunistické strany, v roce 1990 se stal předsedou ukrajinského Nejvyššího sovětu. Po tom, co se sovětský režim začal hroutit, stal se velkým protagonistou nezávislé Ukrajiny a stal se nacionalistou. Byl prvním demokraticky zvoleným prezidentem Ukrajiny v letech 1991-1994 (britannica.com).

⁶⁹ Leonid Danylovyč Kučma byl od roku 1992 do roku 1993 ministerským předsedou ukrajinské vlády, v roce 1994 zvítězil v prezidentských volbách a stal se tak druhým prezidentem nezávislé Ukrajiny.

⁷⁰ Ukrajina po rozpadu SSSR zdědila velké množství jaderných zbraní, které z ní činily třetí největší jadernou velmoc na světě (po SSSR a USA). Budapešťské memorandum o bezpečnostních zárukách byla mezinárodní smlouva, která zaručovala, že hlavní jaderné mocnosti budou respektovat ukrajinskou nezávislost, pokud se svých zděděných zásob jaderných zbraní vzdá (huffingtonpost.ca).

⁷¹ Viktor Juščenko v roce 1993 jmenován prvním guvernérem nezávislé Centrální banky Ukrajiny, v roce 1999 ho prezident L. Kučma jmenoval premiérem, v roce 2004 se úspěšně účastnil prezidentských voleb, do úřadu nastoupil v lednu 2005 a prezidentem zůstal do konce svého funkčního období, které skončilo v roce 2010 (britannica.com).

politický vývoj Ukrajiny, neboť byla započata tzv. „Oranžová revoluce“⁷². Protikandidátem v prezidentských volbách se V. Juščenkovi stal tehdejší ministerský předseda Viktor Janukovyč⁷³. První kolo prezidentských voleb se uskutečnilo 31. října 2004. Prezident L. Kučma přirozeně podporoval „svého“ ministerského předsedu V. Janukovyče, proto hned po prvním kole odvolal guvernéry v regionech, ve kterých neuspěl. Většina „špinavých“ triků, které měly ovlivnit výsledek voleb, vzešla právě z prezidentovy administrativy a na jeho popud; došlo k cílenému zneužití médií, která byla cíleně namířena proti V. Juščenkovi a výsledky voleb byly vyhlášeny až desátý den po volbách, což je poslední den, kdy výsledky voleb podle ukrajinské Ústavy vyhlášeny být mohou (Kuzio 2005: 31-32). Druhé kolo bylo terminologií Tarase Kuzia ještě „špinavější“; zfalšováno bylo až 3 miliony hlasů. Výsledky, které prezentovala vláda, byly zcela odlišné o těch, které vycházely nezávislým pozorovatelům. Desítky tisíc lidí protestovaly v Kyjevě proti zfalšovaným volbám (Kuzio 2005: 32). Na začátku prosince tak Nejvyšší soud rozhodnul, že výsledky budou anulovány a vyhlásil nové druhé kolo voleb na 26. prosince, které již proběhlo zcela demokraticky, a vítězem se stal V. Juščenko (huffingtonpost.ca; bbc.com).

Ministerskou předsedkyní byla jmenována Julie Tymošenková⁷⁴, Juščenkův politický spojenc a také lídr „Oranžové revoluce“. O pouhých osm měsíců později však byla z postu premiérky odvolána kvůli korupčnímu skandálu a nahrazena Jurijem Jechanurovem. I jeho vláda však trvala pouze rok. 4. srpna 2006 prezident V. Juščenko překvapivě jmenoval premiérem svého dřívějšího největšího politického nepřítele V. Janukovyče. Další kroky V. Juščenka pak byly zcela neústavní; rozpustil parlament a vyhlásil nové volby, za což na něj byla podána žaloba u Ústavního soudu, Juščenko v reakci na to tři ústavní soudce odvolal a otevřel tak cestu novým parlamentním volbám, po nichž do úřadu premiéra nastoupila opět J. Tymošenková a zastávala tuto funkci až do roku 2010, kdy se konala další volba prezidenta. Paradoxem prezidentských voleb v roce 2010 byla skutečnost, že těsně zvítězil V. Janukovyč, tedy ten, proti komu šest let před tím lidé dlouhé měsíce protestovali. J. Tymošenková

⁷² „Oranžová“ kvůli barvě kampaně V. Juščenka

⁷³ Viktor Jakukovič byl dvakrát ukrajinským ministerským předsedou (2002 a 2006) a v letech 2010-2014 byl ukrajinským prezidentem (britannica.com).

⁷⁴ Julie Tymošenková se v roce 1995 stala prezidentkou firmy United Energy Systems of Ukraine, která importovala plyn z Ruska, do ukrajinského parlamentu byla poprvé zvolena v roce 1996, dvakrát zastávala funkci ministerské předsedkyně Ukrajiny (2005 a 2007) (britannica.com).

samozřejmě skončila na postu premiérky a na základě obvinění ze zneužívání pravomocí byla odsouzena k sedmi letům odnětí svobody (huffingtonpost.ca; bbc.com).

Situace na Ukrajině začala eskalovat v listopadu roku 2013, kdy prezident V. Janukovyč odmítnul podepsat ekonomickou dohodu s EU a rozhodnul se přijmout ruskou protinabídku ve výši 15 miliard dolarů. Okamžitou reakcí na tento vládní krok byly početné a dlouhé demonstrace a protesty na kyjevském náměstí Nezávislosti, které v únoru skončily úmrtím několika stovek protestujících. 21. února se V. Janukovyč s protestující opozicí dohodnul, že zůstane ve funkci, dokud se nebudou konat předčasné volby, ale dohoda ihned padla, neboť V. Janukovyč další den odletěl do Ruska. Ukrajinský parlament 23. února přidelil prezidentské pravomoci Oleksandrovi Turčynovovi, který okamžitě požádal o pomoc Západ (huffingtonpost.ca; bbc.com). „*Nová vláda v Kyjevě byla prozápadní a protiruská až do morku kostí, a to obsahovala čtyři vysoce postavené členy, které bychom legitimně mohli označit za neofašisty.*“ (Mearsheimer 2014). V únoru 2014, těsně před tím, než byl Janukovyč donucen opustit svůj úřad, ministr zahraničních věcí Ruska, Sergej Lavrov, obvinil EU z toho, že se snaží vytvořit si „sféru vlivu“ ve východní Evropě. V očích ruských elit je totiž expanze EU jen „... *převlečená expanze NATO.*“ (Mearsheimer 2014) Po tom, co byl prozápadními protestanty na premiéra Ukrajiny navrhnout Arsenij Jatsenjuk, obsadili prorusí obyvatelé Krymu regionální parlament a vládní budovu. 16. března se pak na Krymském poloostrově konalo referendum o tom, zda poloostrov zůstane součástí Ukrajiny či nikoli (huffingtonpost.ca; bbc.com). Po sečtení všech odevzdaných hlasů se pro připojení Krymu k Rusku vyslovilo 96,8 % hlasujících (CT24). 21. března pak V. Putin stvrdil svým podpisem spojení Krymu s Ruskou federací.

Zdroj: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26367786>

Region Černého moře má významnou strategickou pozici, protože protíná cesty mezi Evropou s Asií, Ruskem a Středním Východem, spojuje jihovýchodní Evropu se západní Evropou prostřednictvím řeky Dunaj a Středozemního moře a díky rozšíření EU a NATO se tento region dostal do velmi těsné blízkosti velké euroatlantické síly (Pilařová 2007: 12). Mít pod kontrolou Krym znamená mít pod kontrolou jeden z nejdůležitějších geopolitických uzlů na světě. Pokud by Rusko chtělo upevňovat svou pozici v Evropě i ve světě, mohlo by tak učinit prostřednictvím organizace vlastní osy, jež by procházela Běloruskem a Ukrajinou a jedním ze strategických záchytných bodů by byl právě Krymský poloostrov (Pilařová 2007: 12). Černomořský region je navíc pro státy zajímavý i z ekonomického hlediska. Kromě toho, že slouží jako dopravní uzel, odhaduje se, že v Černém a Azovském moři se nachází více ropy než v Severském a Kaspickém, ekonomický potenciál Černomořského šelfu tak hraje jednu z klíčových rolí (Pilařová 2007: 15). Rusko však má kromě ekonomických a geopolitických zájmů ještě zájmy bezpečnostní. Ruská námořní flotila v Sevastopolu garantuje bezpečnost ruské jižní hranice a je platformou pro projekci ruské síly do Černého moře a dále do Středozemního moře. Námořní flotila měla na území Ukrajiny zůstat na základě nájemní smlouvy, která je nyní podepsaná a platná do roku 2042 (bbc.com).

Vztahy Ruska a Ukrajiny jsou však důležité pro oba státy nejenom kvůli otázce Krymu. Ukrajina je ruským významným ekonomickým partnerem, jak poznamenal i V. Putin v rozhovoru pro francouzská média TF1 a Europe 1 během olympijských her v Soči 4. června 2014. „... *podpis této dohody* (ekonomické dohody mezi EU a

Ukrajinou) *by byl velmi nerozumný, neboť by to mělo vážný dopad na ekonomiku včetně té Ruské. Máme s Ukrajinou 390 ekonomických dohod... Nebyli bychom schopni pokračovat v tom ekonomickém vztahu, který s Ukrajinou máme, kdyby se stala členem zóny volného obchodu.*“ (Putin 2014). Henry Kissinger napsal 6. března 2014 v článku vydaném ve *Washington Post*, že Západ musí Rusko ohledně jeho vztahu ke Krymu a potažmo i k celé Ukrajině pochopit, neboť Ukrajina nikdy pro Rusy nebyla „... *jen cizí země.*“ Vychází to z historického kontextu, protože dějiny samotného Ruska začínají u státu s názvem Kyjevská Rus. Ukrajina byla součástí Ruska po celá staletí a takové vazby nejde jednoduše zpřetrhat či je ignorovat (Kissinger 2014).

Tato práce si neklade za cíl vysvětlit a analyzovat vztahy mezi Ruskem a Ukrajinou. Jsem si vědoma skutečnosti, že tato problematika je daleko složitější a vydala by za samostatnou práci. Proto již toto téma nebudu dále rozepisovat. Důležitý je pro tuto práci fakt, že i kdybychom pominuli jakékoli ekonomické, politické i historické vztahy, stále by zde zůstávala otázka bezpečnosti. Události na kyjevském náměstí Nezávislosti a události na Krymském poloostrově jsou silně provázané. Podpisem ekonomické dohody mezi Ukrajinou a EU by Rusko sice ztratilo významného ekonomického partnera, ale bezpečnost jeho hranic by de facto zůstala stejná. Tím, že by v čele Ukrajiny byly prozápadní síly, by se však zásadně eliminovala pravděpodobnost, že by ukrajinská vláda nadále prodlužovala nájemní smlouvu, díky které může ruská námořní černomořská flotila zůstat v Sevastopolu na Krymu. Integrací Ukrajiny do NATO by tato pravděpodobnost byla nejspíše eliminována úplně. Na tomto místě se opět dotýkáme hlavního dilematu anarchického uspořádání mezinárodního prostředí. Nevíme, jak by se ukrajinská vláda k tomuto tématu postavila coby člen EU a NATO a můžeme to pouze předpokládat, stejně jako ruská vláda.

Postoj Ruska je v tomto případě jasný. V. Putin ve stejném rozhovoru pro francouzská média na otázku, zda uznává ukrajinskou suverenitu a je si vědom jejího neutrálního postoje ve vztazích mezi Ruskem a Západem, odpověděl: „*Ano, uznáváme její suverenitu. A navíc bychom chtěli, aby se Ukrajina jako suverénní stát také chovala. Připojení se k jakémukoli vojenskému bloku nebo jiné rigidní integrační alianci vede k částečné ztrátě suverenity. Pokud se pro to nějaká země rozhodne a chce postoupit část své suverenity, svobodně tak může učinit. Pokud jde o Ukrajinu a vojenské bloky, vzbuzuje to v nás obavy, protože pokud se Ukrajina připojí, řekněme k NATO,*

infrastruktura NATO se bude pohybovat přímo na ruské hranici, což nás nemůže nechat lhostejnými.“ (Putin 2014). Podle slov amerického novináře a experta na Rusko, Stephana Cohena, se celé krizi na Ukrajině navíc dalo předejít, kdyby EU nic nenamítala proti ukrajinsko-ruskému ekonomickému vztahu, nicméně v listopadu 2013 EU Ukrajinu upozornila na to, že pokud přijmou ekonomickou dohodu s EU, nemůžou podepsat další s Ruskem (Smith 2014).

Po rozpadu SSSR se ruské a západní elity dohodly, že NATO se nebude rozšiřovat směrem k Rusku. Již v roce 1999 byl tento slib porušen a NATO se rozšířilo o tři někdejší satelitní státy bývalého SSSR, Maďarsko, Polsko a Českou republiku. Kosovská krize podala důkaz toho, že ani stálé členství v RB OSN Rusku nezaručuje možnost se k akcím NATO vyjádřit. O pět let později pokračovala expanze a tentokrát se rozšiřování týkalo až sedmi zemí, Rumunska, Bulharska, Slovenska, Slovinska a třech pobaltských států, díky čemuž si NATO zajistilo přímou přítomnost na ruské hranici. Tendence NATO rozšiřovat se na východ se potvrdila i v roce 2008 zahájením přístupových rozhovorů s Ukrajinou a s Gruzii. Do této chvíle se ruské protesty ohledně aliančních kroků omezily pouze na rétorické výhrůžky a projevy znepokojení a nesouhlasu. Gruzínský konflikt pak ruská vláda využila k tomu, aby se pokusila eliminovat západní vliv v této zemi a získáním kontroly nad Jižní Osetií a Abcházií udržuje zemi slabou, což jí zabraňuje v dalších pokusech o integraci do západních struktur. Mnohé z těchto kroků lze označit za čistě politické, jako například rozšíření NATO o baltské státy, které v té době ani zdaleka nesplňovaly kritéria pro přijetí, která si Aliance sama vytyčila (Kříž 2006: 55).

Uvážíme-li historickou zkušenost, kterou Rusko má ve vztahu k NATO, lze říci, že jeho obezřetnost je minimálně pochopitelná, neboť obtížně budovaný vztah byl mnohokrát narušen. V první fázi testování se ukázalo, že pokud aplikujeme proměnné z teorie rovnováhy hrozeb S. Walta na vztah mezi Ruskem a NATO, zjistíme, že Aliance svými kroky vytvořila hrozbu pro Rusko. V této poslední kapitole jsem se snažila dokázat kauzalitu vztahu mezi touto hrozbou a ruskou anexí Krymu. Z bezpečnostního hlediska je Krym, kvůli námořní flotile v Sevastopolu, pro Rusko nenahraditelný. Lze tedy předpokládat, že i kdy byly eliminovány všechny ostatní vazby (ekonomické, historické), Rusko by mělo silný zájem na tom, aby Ukrajina spolu s Krymem zůstaly mimo struktury NATO. Anexí Krymu se Rusko zbavilo závislosti na

ukrajinské vládě ohledně pronájmu flotily v Sevastopolu a eliminovalo tak možnost, že jeho jižní hranice zůstane nechráněná.

Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala ruské anexi Krymu. Cílem práce bylo vysvětlit důvody Ruska k podniknutí takového kroku. Analýza vycházela z neorealistickeho pojetí mezinárodního prostředí, které předpokládá anarchii, tedy absenci centrální nadvlády, na kterou by se jednotlivé státy mohly obrátit v případě konfliktu. Práce byla založena na předpokladu, že kroky, které NATO podnikala po rozpadu SSSR, vytvořily nerovnováhu v mezinárodním prostředí a ohrozily tak RF. Testování proběhlo na základě aplikace teorie rovnováhy hrozeb S. Walta, který rozvolňuje čistě materiální pojetí rovnováhy moci, tak jak to popisuje K. Waltz a předpokládá, že do procesu hodnocení hrozby vstupují další proměnné (*geografická blízkost, ofenzivní schopnosti, agresivita potenciálního nepřítele a agregovaná moc*). Práce byla vedena jako případová studie s cílem hlouběji porozumět ruskému jednání. Hypotéza této práce tedy zněla: *Rusko anektovalo Krymský poloostrov ve snaze vyvážit mezinárodní hrozbu, způsobenou kroky NATO, které podnikala po rozpadu SSSR.*

První část bakalářské práce byla teoretického a historického charakteru. První kapitola popisovala vztah mezi RF a Krymským poloostrovem, neboť vazby vycházející z historie jsou významným aspektem pro úplné pochopení událostí v Kyjevě i na Krymu. Druhá kapitola se celá věnovala realistickému paradigmatu. Popisuje, jakým způsobem realismus vzniknul, a zmiňuje nejvýznamnější díla, která tento směr ovlivnila. Vývoj realistického vnímání mezinárodního prostředí je důležitý především s hlediska teoretického ukotvení celé práce vzhledem k tomu, že na realismus později přímo navázal neorealismus, kam se řadí i teorie rovnováhy hrozeb. Druhá kapitola má proto také podkapitulu, jejímž obsahem je její podrobný popis. Samostatná podkapitola byla teorii rovnováhy hrozeb věnována z toho důvodu, že jsou z ní odvozovány zkoumané proměnné. Bylo proto absolutně nezbytné jednotlivé proměnné dostatečně vysvětlit nejprve z teoretického hlediska. Třetí kapitola si kladla za cíl stanovit proměnné a hypotézu.

Druhá část práce byla praktického charakteru a měla dvě fáze. První fáze zkoumala vliv proměnných na ruské hodnocení potenciální hrozby ze strany NATO. Testování ukázalo, že všechny čtyři proměnné (*geografická blízkost, ofenzivní schopnosti, agresivita potenciálního nepřítele*), zkoumaná dvojím způsobem: *skutečná*

zahraniční politika NATO a agrese vnímaná Ruskem, a agregovaná moc) mají slabě negativní až silně negativní vliv na to, jakým způsobem Rusko hodnotí potenciální alianční hrozbu. Bylo zjištěno, že kroky, které NATO podnikala po rozpadu SSSR, vytvářely a následně prohlubovaly nedůvěru Ruska vůči Alianci. Nejvíce se to projevilo při testování proměnné *agresivita nepřítele – agrese vnímaná Ruskem*. V podkapitole zkoumající tuto proměnnou jsou uvedeny výroky ruských představitelů vlády i armády, kteří alianční zahraniční politiku jednoznačně hodnotí jako agresivní a cíleně namířenou proti Rusku. Proměnná *agresivita nepřítele* je jediná ze zkoumaných, která se nedá kvantifikovat a měřit, lze její vliv na vnímání hrozby hodnotit pouze na základě rétoriky politických elit, obsahu oficiálních dokumentů a postojů, které jsou v bezpečnostních otázkách zaujímány Ruskem i Aliancí. Maximální pozornost pak musí být věnována tomu, zda kroky, které jsou skutečně podnikány, nejsou v rozporu s tím, co je proklamováno. Promítá se zde základní dilema anarchického uspořádání mezinárodního prostředí, kdy stát může dodržovat svou oficiální politiku a nemusí, zatímco druhý stát oficiální politice potenciálního nepřítele věřit může ale stejně tak nemusí. Způsob, jakým Rusko vnímá alianční zahraniční politiku, byl proto v této práci klíčový. První část stanovené hypotézy byla v první fázi testování potvrzena.

Druhá testovací fáze a zároveň i poslední kapitola si kladla za cíl potvrdit kauzalitu vztahu mezi vytvořením hrozby pro Rusko ze strany NATO a ruskou anexí Krymu. Ukázalo se, že pro Rusko je Krymský poloostrov nepostradatelný hlavně z bezpečnostního hlediska, neboť pouze díky své černomořské námořní flotile v Sevastopolu na Krymu je RF schopná chránit svou jižní hranici. Integrací Ukrajiny do západních struktur by s velkou pravděpodobností byla minimálně eliminována možnost, že by Ukrajina nadále Rusku pronajímala jeho námořní flotilu v Sevastopolu. Opět se zde promítá dilema států v anarchickém uspořádání mezinárodního prostředí, neboť Ukrajina mohla slíbit, že Rusku bude nadále umožňovat přítomnost jeho námořní flotily na svém území, ale Rusko tomu nemuselo věřit. Anexí Krymu se Rusko této závislosti na ukrajinské vládě zbavilo. Připojením několika projevů V. Putina a dalších ruských politických a armádních elit byly podloženy argumenty, pokud jde o ruský postoj k rozšiřování NATO o Ukrajinu i k rozšiřování NATO obecně. Kauzalita vztahu mezi aliancí vytvořenou hrozbou pro Rusko a ruskou anexí Krymu lze potvrdit, nelze však říci, že se jednalo o alianční chování tak, jak ho popisuje S. Walt v teorii rovnováhy

hrozeb. Pokud by Rusko chtělo reagovat tzv. aliančním chováním, muselo by se buď připojit přímo k NATO a tím absolutně eliminovat hrozbu, že jí bude napadeno, nebo vytvořit vlastní obrannou alianci s dalšími státy, jež by se cítily být Aliancí ohroženy. Ihned po rozpadu SSSR Rusko v roce 1992 podepsalo obrannou smlouvu (CTS) s dalšími osmi státy. Důvodem mohla být jak snaha vyvážit mezinárodní prostředí kvůli stále existující NATO nebo zachování si sféry vlivu v zemích, které v minulosti podléhaly SSSR. V případě Ukrajiny by se jednalo o alianční chování, kdyby se integrovala právě do struktur CSTO. Taková možnost však byla ze strany ukrajinské vlády několikrát odmítnuta. Ukrajina se orientovala západně a vyvíjela snahu o začlenění se do NATO. Ruský pocit ohrožení tak ještě stoupl a umístění námořní flotily v Sevastopolu se stalo klíčovým bodem ruských zájmů. Anexi Krymského poloostrova nelze chápat jako typické alianční chování, neboť nedošlo k uzavření (posílení) žádné obranné aliance na ochranu před NATO. Bezpečnostní prostředí se Rusku zcela vyvážit nepodařilo. Ukrajina stále jedná s EU i s NATO o své integraci a v případě že se tak v budoucnu stane, další alianční člen bude sdílet hranice s Ruskem. Přesto se Rusku podařilo zabránit tomu, aby v budoucnu potenciálně přišlo o svou černomořskou flotilu, čímž zároveň zabránilo i tomu, aby se hrozba ze strany NATO ještě zvýšila v případě úplného začlenění Ukrajiny.

Cílem této bakalářské práce bylo především hlubší pochopení ruských podnětů pro anexi Krymského poloostrova. Přestože se nepodařilo hypotézu zcela potvrdit, shledávám cíl své práce za naplněný. Jsem však nucena uznat, že má své limity. Především podkapitola *agregovaná moc* v sobě skrývá velký potenciál. Pro testování *agregované moci* jsem určila dva elementy (*vojenské kapacity* a *obranné rozpočty*), které jsem porovnávala a na základě této komparace pak zkoumala vliv proměnné. Do této proměnné by se však daly zahrnout i další elementy, jako například průměrný věk vojáků v aktivní službě či aktivní zálohy, a i *vojenské kapacity* a *obranné rozpočty* by se pravděpodobně daly zpracovat podrobněji. Pro bakalářskou práci jsem si vybrala téma poměrně hodně složité a obsáhlé a uznávám, že by si zasloužilo podrobnější zpracování.

Pokud jde o použitou literaturu, již v úvodu jsem zmiňovala, že její dostupnost je částečně limitovaná. Českých zdrojů je jen velmi malé množství, přesto se mi podařilo narazit na dvě velmi zdařilé publikace, zmíněné v úvodu. Obecně jsem však byla

nucena orientovat se především ve zdrojích zahraničních v anglickém jazyce. Použité zdroje však považuji za vhodné a dostačující.

Literatura

„Alexander V. Grushko.“ *missiontonato.ru* (online). Dostupné z: <<http://www.missiontonato.ru/en/postpredstvo/permanent-representative/>> (21. 4. 2016)

„Anatoly Antonov.“ *eng.mil.ru*, (online). Dostupné z: <http://eng.mil.ru/en/management/info.htm?id=10370893@SD_Employee> (21. 4. 2016)

„Angela Merkel.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Angela-Merkel>> (21. 4. 2016)

Anishchuk, Alexei, Richard, Balmforth. 2014. *reuters.com*, 29. 8. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-idUSKBN0GS10C20140829>> (21. 4. 2016)

Art, Robert, J. 1998. „Creating a Disaster: NATO’s Open Door Policy.“ *Political Science Quarterly*, 113 (3), 383-403. Dostupné z: <<http://jstor.org>> (20. 4. 2016)

Baev, Pavel, K. 2009. „Moscow Shows no Interest in Pushing a „Reset Button“ in Relations with NATO.“ *James Town Foundation*, 8. 4. 2009 (online). Dostupné z: <[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=34829&no_cache=1#.VxjfA1JcCb8](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=34829&no_cache=1#.VxjfA1JcCb8)> (21. 4. 2016)

„Baltic Fleet.“ *eng.mil.ru*, (online). Dostupné z: <<http://eng.mil.ru/en/structure/forces/navy/associations/structure/forces/type/navy/baltic/about.htm>> (21. 4.2016)

„Basic Facts.“ *odkb.gov.ru* (online). Dostupné z: <http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm> (26. 4. 2016)

„Black Sea Fleet.“ (online). Dostupné z: <<http://flot.sevastopol.info/eng/>> (21. 4. 2016)

Blank, Stephen. 1998. „Russia, NATO Enlargement, and the Baltic States.“ *World Affairs* 160 (3), 115-125. Dostupné z: <<http://jstor.org>> (20. 4. 2016)

Blažek, Tomáš, Nikola Hynek, Jiří Kolman, Daniela Konečná, Michal Kořan, Ondřej Krutílek, Petra Kuchyňková, David Müller, Pavel Pšejja. 2005. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Bodner, Matthew. 2014. „Former Roscosmos Chief Vladimir Popovkin Dies at 57.“ *themoscowtimes.com*, 18. 6. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.themoscowtimes.com/business/article/former-roskosmos-chief-vladimir-popovkin-dies-at-57/502177.html>> (20. 4. 2016)

Bodner, Matthew. 2014. „With Ukraine Revitalizing NATO, Russia Dusts Off its Own Security Alliance.“ *themoscowtimes.com*, 23. 10. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.themoscowtimes.com/business/article/with-ukraine-revitalizing-nato-russia-dusts-off-its-own-security-alliance/509986.html>> (26. 4. 2016)

Boese, Wade. 1999. „NATO Unveils Strategic Concept At 50th Anniversary Summit.“ *armscontrol.org*, 1. 4. 1999 (online). Dostupné z: <http://www.armscontrol.org/act/1999_04-05/natam99> (20. 4. 2016)

Bojko, Olexandr, Vladimír Goněc. 1997. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota.

„Boris, Yeltsin“. *britannica.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Boris-Yeltsin>> (20. 4. 2016)

Cabada, Ladislav, Martin, Ehl. 1999. „Kosovská krize a perspektivy Balkánu.“ *Mezinárodní vztahy* 34 (4), 11-18.

Carr, Edward, Hallett. *The twenty years' crisis, 1919-1939*. New York: Harper & Row.

Cesta ke svobodě a nezávislosti.“ (online). Dostupné z: <<http://www.ukrkonzulat.cz/cz/ukraine/history/16.htm>> (21. 4. 2016)

Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics – III. The National-State Structure of the USSR – Chapter 8: The USSR – A Federal State, 1964 (online). Dostupné z: <<http://www.politicsresources.net/docs/ussr64.htm>> (26. 4. 2016)

Cragg, Anthony. 1999. „A New Strategic Concept for a New Era.“ *NATO Review* 47 (2), 19-22. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/review/1999/9902-04.htm>> (20. 4. 2016)

- „Cuben Missile Crisis.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z:
<<http://www.britannica.com/event/Cuban-missile-crisis>> (21. 4. 2016)
- Červenka, Jan. 2007. „Americké protiraketové základny v ČR a Polsku z pohledu domácí veřejnosti.“ *Naše společnost* 5 (1), 3-9.
- Dahl, Robert, A. 1957. „The Concept of Power.“ *Behavioral Science* 2 (3) 201-215.
- Dančák, Břetislav, Ivo, Pospíšil, Adam, Rakovský. 1999. *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: Masarykova univerzita.
- De Haas, Marcel. 2010. *Russia's foreign Security Policy in the 21st Century. Putin, Medvedev and beyond*. New York: Taylor & Francis.
- „Deklarace z Bukurešťského Summitu.“ 2008. *nato.int*, (online). Dostupné z:
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm> (20. 4. 2016)
- „Deklarace z Pražského Summitu.“ 2002. *NATO Press*, (online). Dostupné z:
<<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>> (20. 4. 2016)
- Dempsey, Adam. 2010. „Ukraine in the CSTO: a useful addition?“
defenceviewpoints.co.uk, 26. 4. 2010 (online). Dostupné z:
<<http://www.defenceviewpoints.co.uk/articles-and-analysis/ukraine-in-the-csto-a-useful-addition>> (26. 4. 2016)
- „Dr. Irina M. Khakamada Biography,“ (online). Dostupné z:
<<http://hakamada.ru/Me/989>> (20. 4. 2016)
- Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Eichler, Jan, Lukáš, Tichý. 2013. *USA a Ruská federace. Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Felgenhauer, Pavel. 2007. „Russia Still Sees West as Primary Enemy.“ *James Town Foundation*, 6. 6. 2007 (online). Dostupné z:
<[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=32787&no_cache=1#.VxeHeVJcCb9](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=32787&no_cache=1#.VxeHeVJcCb9)> (20. 4. 2016)
- Felgenhauer, Pavel. 2007. „U.S. Proposal to Base Missile Defense Systems in Poland, Czech Republic, Raises Alarm in Moscow.“ *James Town Foundation*, 24. 1. 2007

(online). Dostupné z:

<[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=32417&no_cache=1#.VxeKZVJcCb9](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=32417&no_cache=1#.VxeKZVJcCb9)> (20. 4. 2016)

Felgenhauer, Pavel. 2008. „Future Prime Minister Putin Insists on Still Being Headr on NATO.“ *James Town Foundation*, 13. 3. 2008 (online). Dostupné z:

<[http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=33457&no_cache=1#.VxjZIIJcCb9](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=33457&no_cache=1#.VxjZIIJcCb9)> (21. 4. 2016)

Forss, Stefan, Heikki, Hult, Pertti, Inkinen, Lauri, Kiianlinna. 2013. *The Development of Russian Military Policy and Finland*. Helsinki: National Defence University.

Friedman, Thomas, L. 1998. „Foreign Affairs: Now a Word from X.“ *nytimes.com*, 2. 5. 1998 (online). Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/1998/05/02/opinion/foreign-affairs-now-a-word-from-x.html>> (20. 4. 2016)

„George F. Kennan.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z:

<<http://www.britannica.com/biography/George-F-Kennan>> (20. 4. 2016)

Goldgeier, James, M. (1999). „The U.S. Decision to Enlarge. How, When, Why, and What Next.“ *The Brookings Review*, (3), 18-21. Dostupné z: <<http://jstor.org>> (20. 4. 2016)

Granville, Johanna. 1999. „The Many Paradoxes of NATO Enlargement.“ *Current History* 98 (627), 165-170.

„Helmut Kohl.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z:

<<http://www.britannica.com/biography/Helmut-Kohl>> (20. 4. 2016)

Hillen, John, Michael, P. Noonan. 1998. „The Geopolitics of NATO Enlargement.“ *parameters*, (3), 21-34, (online). Dostupné z:

<<http://www.bits.de/NRANEU/docs/hillennoonan.htm>> (20. 4. 2016)

„How Russia sees Baltic Sovereignty“ *themoscowtimes* 14. 7. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/how-russia-sees-baltic-sovereignty/525643.html>> (20. 4. 2016)

Jireš, Jan. 2010. „Nová strategická koncepce NATO 2010: mezi tradicí a inovací.“ *natoaktual.cz*, 29. 11. 2010 (online). Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/nova-strategicka-koncepce-nato-mezi-tradici-a-inovaci-p09-na_analyzy.aspx?c=A101129_142807_na_analyzy_m02> (20. 4. 2016)

Kaas, Kaarel. 2014. „Russian Armed Forces in the Baltic Sea Region.“ *Diplomaatia* 130 (131). Dostupné z: <<http://www.diplomaatia.ee/en/article/russian-armed-forces-in-the-baltic-sea-region/>> (20. 4. 2016)

„Kaliningrad Profile – Overview.“ 2015. *bbc.com*, 12. 3. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-18284828>> (20. 4. 2016)

Khudoley, Konstantin, Dmitri, Lanko. 2004. „Russia, NATO Enlargement and the Baltic States.“ *Baltic Defence Review* 11 (1), 117-127.

King, Charles. 2008. „The Five-Day War. Managing Moscow after Georgie Crisis.“ *foreignaffairs.com*, November/December 2008 (online). Dostupné z: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2008-11-01/five-day-war>> (20. 4. 2016)

Kissinger, Henry, A. 2014. „To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End.“ *Washingtonpost.com*, 5. 3. 2014 (online). Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html> (21. 4. 2016)

Knutsen, Torbjorn, L. 2005. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. Brno: Barrister & Principal.

„Koncepce národní bezpečnosti RF.“ 2000 (online). Dostupné z: <<http://archive.mid.ru//bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/36aba64ac09f737fc32575d9002bbf31!OpenDocument>> (21. 4. 2016)

„Koncepce zahraniční politiky RF.“ 2013 (online). Dostupné z: <http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/76389fec168189ed44257b2e0039b16d> 21. 4. 2016

„KOSOVO: Diplomatické úsilí znovu středem pozornosti.“ 1999 (online). Dostupné z: <<http://www.archiv.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=631>> (20. 4. 2016)

„Krym je pro Rusy součástí jejich historie.“ *ceskatelevize.cz*, 1. 3. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1045875-krym-je-pro-rusy-soucasti-jejich-historie>> (20. 4. 2016)

„Krym vyhlásil samostatnost. Bylo ale referendum v pořádku?“ 2014. *ceskatelevize.cz*, 17. 3. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1043306-krym-vyhlasil-samostatnost-bylo-ale-referendum-v-poradku>> (21. 4. 2016)

Kříž, Zdeněk. 2006. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové bezpečnostní prostředí. Aplikace přístupů konceptu kooperativní bezpečnosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Kureev, Artem. 2016. „Russia’s New National Security Strategy Has Implications for the West.“ *russia-direct.org*, 8. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.russia-direct.org/opinion/russias-new-national-security-strategy-has-implications-west>> (21. 4. 2016)

Kuzio, Taras. 2005. „From Kuchma to Yushchenko. Ukraine’s 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution.“ *Problems of Post-Communism* 52 (2), 29-44.

„Leonid Kravchuk.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Leonid-Kravchuk>> (21. 4. 2016)

„Leonid Kuchma.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Leonid-Kuchma>> (21. 4. 2016)

„Lisabonský summit NATO.“ 2010. *Vláda České republiky*, (online). Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tema/lisabonsky-summit-nato-78218/>> (20. 4. 2016)

Machiavelli, Niccolo. 1997. *Vladař*. Praha: Ivo Železný.

„Manfred Wörner.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Manfred-Worner>> (20. 4. 2016)

- Mearsheimer, John, J. 2014. „Why the Ukraine Crisis is West’s Fault.“ *Foreignaffairs.com*, September/October 2014, (online). Dostupné z: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>> (20. 4. 2016)
- „Mikhail Gorbachev.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Mikhail-Gorbachev>> (20. 4. 2016)
- Mikhelson, Marko. 2003. „Baltic-Russian Relations in Light of Expanding NATO and EU“. *Academic Journal Demokratizatsyia* 11 (2): 270-280.
- Mitchell, Alison. 1996. „Clinton Urges NATO Expansion in 1999.“ *nytimes.com*, 23. 10. 1996 (online). Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/1996/10/23/us/clinton-urges-nato-expansion-in-1999.html>> (20. 4. 2016)
- NATO: Widening Territory, Shrinking Militaries. 2013. *rferl.org*, (online). Dostupné z: <<http://www.rferl.org/contentinfographics/nato-powers-interactive-map-2013/26564363.html#>> (21. 4. 2016)
- NATOa. 2015. „Enlargement.“ *nato.int*, December 2015 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm> (21. 4. 2016)
- NATOb. 2015. „What is NATO?“ *nato.int*, December 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>> (20. 4. 2016)
- NATOc. 2015. „NATO Organization.“ *nato.int*, July 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.nato.int/cps/en/natolive/structure.htm>> (20. 4. 2016)
- NATOd. 2015. „Partners.“ *nato.int*, November 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.nato.int/cps/en/natohq/51288.htm>> (20. 4. 2016)
- NATOE. 2016. „NATO Secretary General.“ *nato.int*, April 2016 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50094.htm> (20. 4. 2016)
- NATOf. 2016. „Relations with United Nations.“ *nato.int*, April 2016 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50321.htm?selectedLocale=en> (20. 4. 2016)

NATOg. 2015. „Crisi Management.“ *nato.int*, January 2015 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49192.htm> (20. 4. 2016)

NATOh. 2014. „Strategic Concepts.“ *nato.int*, November 2014 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en> (20. 4. 2016)

NATOch. 2015. „Peace Support Operations in Bosnia and Herzegovina.“ *nato.int*, September 2015 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52122.htm?selectedLocale=en> (20. 4. 2016)

NATOi. 2000. „Assistant Secretary General for Defence Planning and Operations.“ *nato.int*, September 2000 (online). Dostupné z: <<http://www.nato.int/cv/is/asg-dpo/cragg.htm>> (20. 4. 2016)

NATOj. „AWACS: NATO's Eye in the Sky.“ 2016. *nato.int*, 19. 4. 2016 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48904.htm> (21. 4. 2016)

NATOk. 2015. „NATO Response Force.“ 2015. *nato.int*, 11. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49755.htm?selectedLocale=en> (21. 4. 2016)

NATOl. „NATO Funding.“ 2015. *nato.int*, 3. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm> (21. 4. 2016)

North Sea Fleet.“ *globalsecurity.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.globalsecurity.org/military/world/china/north-sea.htm>> (21. 4. 2016)

Organizace Severoatlantické smlouvy. Příručka NATO. 1999. Brusel: NATO Office of Information and Press.

Panda, Ankit. 2014. „CSTO Looks Away From NATO and Toward SCO.“ *thediplomat.com*, 26. 4. 2016 (online). Dostupné z: <<http://thediplomat.com/2014/04/csto-looks-away-from-nato-and-toward-sco/>> (26. 4. 2016)

Pilařová, Julie. 2007. *Krym jako objekt geopolitických zájmů Ruska a Ukrajiny po rozpadu SSSR*. Praha: (nepublikováno).

Pšeja, Pavel. 2005. „Vývoj a povaha teorie mezinárodních vztahů.“ Pp. 11 in Pavel Pšeja (ed.). *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

„Putin speaks out on Ukraine, Crimea and US Relations with French Media.“ 2014. *rt.com*, 5. 6. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.rt.com/politics/official-word/163912-putin-interview-french-media/>> (21. 4. 2016)

„Putin’s memorable Munich Speech 2007.“ *youtube*, 10. 2. 2007 (video). Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=hQ58Yv6kP44>> (20. 4. 2016)

„Putin’s New Model Army.“ 2014. *economist.com*, 24. 5. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.economist.com/news/europe/21602743-money-and-reform-have-given-russia-armed-forces-it-can-use-putins-new-model-army>> (21. 4. 2016)

Raynolds, Paul. 2008. „New Russian World Order: the Five Principels.“ *bbc.co.uk*, 1. 9. 2008 (online). <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7591610.stm>> (21. 4. 2016)

Rodkiewicz, Witold. 2013. „The Russian Federation Foreign Concept.“ *osw.waw.pl*, 20. 2. 2013 (online). <<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-02-20/russian-federations-foreign-policy-concept>> (21. 4. 2016)

„Ronald Reagan.“ *whitehouse*, (online). Dostupné z: <<https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/ronaldreagan>> (20. 4. 2016)

Roskin, Michael, G. 1998. „NATO: The Strange Alliance Getting Stranger.“ *parameters*, (2), 30-38, (online). Dostupné z: <<http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/98summer/roskin.htm>> (20. 4. 2016)

Sasse, Gwendolyn. 2007. *The Crimea Question: Identity, Transition, and Conflict*. Massachusetts: Harvard University Press.

Shlapak, David. 2014. „Russia is Outmanned and Outgunned.“ *usnews.com*, 9. 4. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.usnews.com/opinion/blogs/world-report/2014/04/09/natos-military-capabilities-in-europe-should-deter-russian-aggression>> (21. 4. 2016)

- „Slobodan Milošević.“ *britannica* (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Slobodan-Milosevic>> (20. 4. 2016)
- Smith, Jack, A. 2014. „Ukraine and the Geopolitical Chessboard.“ *Globalreaserch.ca*, 26. 3. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.globalresearch.ca/ukraine-and-the-geopolitical-chessboard/5375343>> (21. 4. 2016)
- Strašík, Lukáš. 2015. „Sergej Lavrov – Putinův muž pro hrubou práci.“ *ceskatelevize.cz*, 2. 4. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1514920-sergej-lavrov-putinuv-muz-pro-hrubou-praci>> (20. 4. 2016)
- „Strategická koncepce NATO. 2010.“ (online; pdf). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm> (20. 4. 2016)
- „Studie NATO o rozšíření 1995.“ 1995. *nato.int*, (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm> (20. 4. 2016)
- Švankmajer, Milan a kol. 1995. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny.
- Téra, Michal. 2014. *Vyprávění o minulých letech*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Thúkydidés. 1977. *Dějiny peloponéské války*. Praha: Odeon.
- „Timeline: Ukraine Political Developments since Independence in 1991.“ 2014. *huffingtonpost.ca*, 25. 3. 2014 (online). Dostupné z: <http://www.huffingtonpost.ca/2014/03/25/timeline-ukraine-politic_n_5031122.html> (21. 4. 2016)
- „Ukraine Profile – Timeline.“ 2015. *bbc.com*, 27. 10. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-18010123>> (21. 4. 2016)
- „V Radě bezpečnosti zazněly rozdílné názory na zásah NATO proti srbským vojenským cílům.“ 1999. (online). Dostupné z: <<http://www.archiv.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=649>> (20. 4. 2016)
- Venturoni, Guido. 1999. „The Washington Summit initiatives: Giving NATO the „tools“ to do its job in the next century.“ *NATO Review* 47 (3), 8-11. Dostupné z: <<http://www.nato.int/docu/review/1999/9903-03.htm>> (20. 4. 2016)

„Victoria Nuland.“ *state.gov*, (online). Dostupné z:
<<http://www.state.gov/r/pa/ei/biog/214343.htm>> (21. 4. 2016)

„Viktor Yanukovich.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z:
<<http://www.britannica.com/biography/Viktor-Yanukovich>> (21. 4. 2016)

„Viktor Yushchenko.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z:
<<http://www.britannica.com/biography/Viktor-Yushchenko> > (21. 4. 2016)

„Vojenská doktrína RF.“ 2000 (online). Dostupné z:
<<http://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/>> (21. 4. 2016)

„Vojenská doktrína RF.“ 2010 (online; pdf). Dostupné z:
<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiq-YO11JDMAhWEvhQKHausBCcQFggwMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.ndc.nato.int%2Fdownload%2Fdownloads.php%3Ficode%3D170&usg=AFQjCNFyJyoMIMRSIUkzADxlcFo0hO_egw&sig2=ijmQo-wv8FKUAVDO2gKj2Q&bvm=bv.119408272,d.d24> (21. 4. 2016)

Walt, Stephan. 1985. „Alliance Formation and the Balance of Power.“ *International Security* 9 (4), 3-43. Dostupné z: <<http://jstor.org>> (20. 4. 2016)

„Warsaw Pact.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z:
<<http://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact>> (20. 4. 2016)

„Washingtonská smlouva.“ 1949 (online). Dostupné z:
<http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_summit/washingtonskasmlouva.htm>
(20. 4. 2016)

„Why Crimea is so Dangerous?“ 2014. *bbc.com*, 11. 4. 2014 (online). Dostupné z:
<<http://www.bbc.com/news/world-europe-26367786>> (21. 4. 2016)

„William J. Clinton.“ *whitehouse* (online). Dostupné z:
<<https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/williamjclinton> > (20. 4. 2016)

Williams, Glyn, Brian. 2013. *The Sultan's Raiders. The Military Role of the Crimean Tatars in the Ottoman Empire*. Washington, D.C.: The Jamestown Foundation.

Winberger, Naomi. 2002. „Civil-Military Coordination in Peacebuilding. The Challenge in Afghanistan.“ *Journal of International Affairs* 55 (2), 245-274. Dostupné z: <<http://jstor.org>> (20. 4. 2016)

„Yuliya Tymoshenko.“ *britannica.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/biography/Yuliya-Tymoshenko> > (21. 4. 2016)

„Zahraněpolitická koncepce RF.“ 2000 (online). Dostupné z: <<http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>> (21. 4. 2016)

„Zakládající akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi NATO a RF“. 1997. *nato.int*, (online). Dostupné z: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm> (21. 4. 2016)

Abstrakt

Tato bakalářská práce je vedena jako případová studie, jejímž cílem je pochopit důvody Ruské federace pro anexi Krymského poloostrova v roce 2014. Výchozím předpokladem je, že Ruská federace podnikla tento krok ve snaze vyrovnat bezpečnostní hrozbu, kterou vytvořila Severoatlantická aliance některými svými kroky, jež podnikla po roce 1991, kdy se rozpadl Svaz sovětských socialistických republik. Pro testování byla vybrána teorie rovnováhy hrozeb Stephana Walta, která se řadí mezi teorie neorealismu mezinárodních vztahů. Z této teorie byly odvozeny čtyři proměnné (*geografická blízkost protivníka, ofenzivní schopnosti, agresivita potenciálního nepřítele a agregovaná moc*), které byly v praktické části práce testovány. Cílem druhé fáze testování bylo potvrzení kauzality vztahu mezi bezpečnostní hrozbou, vytvořenou Severoatlantickou aliancí, a ruskou anexí Krymu.

Klíčová slova: Ruská federace, Severoatlantická aliance, anexe Krymského poloostrova, bezpečnostní hrozba, teorie rovnováhy hrozeb

Abstract

This bachelor thesis is led as a one case study. The goal of this bachelor thesis is to understand the reasons that led to annexation of Crimea by Russian federation in 2014. The underlying premise is that Russian federation made this move to balance a security threat which was made by North Atlantic Treaty Organization through some moves made after 1991 when Soviet union collapsed. For testing was chosen the balance threats theory of Stephan Walt which is among of international relations neorealism theories. From this theory was derived four variables (*geographical proximity, power projection, aggression and aggregate power*) for testing. The goal of the second phase of testing was a confirmation of causality between security threat made by North Atlantic Treaty Organization, and annexation of Crimea by Russian federation.

Key words: Russian federation, North Atlantic Treaty Organization, annexation of Crimea, security threat, balance threat theory